

ਨੇਰਾ

ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਧੰਜਲ

ਨੁਰੇ ਵਿਚੋਂ ਜੀਵਨ ਆਵੇ,
ਨੁਰੇ ਦੇ ਵੱਲ ਤੁਰਿਆ ਜਾਵੇ,
ਮਾਣ ਸਕੇਂ ਤਾਂ ਮਾਣ ਲੈ ਇਸ ਨੂੰ,
ਚਲਿਆ ਜਾਵੇ, ਫਿਰ ਨਾ ਆਵੇ।

‘ਰੁੋਰਾ’ ਨੂੰ

•
•
•

ਸਹਜਿ ਸਮਾਧਿ ਨਹੀਂ ਲਿਵ ਅੰਤਰਿ,
ਨਾ ਹੀ ਬੈਠ ਸਕਾਂ ਚਿੱਤ ਲਾ ਕੇ,
ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਸੰਗ ਜੋੜੀ ਰੱਖੇਂ,
ਮੇਰੀ ਝੋਲੀ ਨੀਂਦਰ ਪਾ ਕੇ।

ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਦੇ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ,
ਨੁਰੇ ਦੇ ਵਡੱਪਣ ਬਾਰੇ ਲਿਖੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ,
ਉਂਗਲਾਂ 'ਤੇ ਗਿਣਨ ਜੋਗੀਆਂ ਹੀ ਹਨ।
ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਦੀ ਕਵਿਤਾ 'ਨੁਰਾ' ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਹੈ।
ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ 'ਨੁਰਾ', ਵਿਲੱਖਣ ਹੈ।

ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਦਲੀਲ,
'ਆਮ-ਲੋਕ-ਵਿਚਾਰ-ਧਾਰਾ' ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰੀ ਹੈ।
ਏਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਪਾਠਕ ਨੂੰ,
ਦਿਲਚਸਪ ਜਾਂ ਗਲਤ ਲੱਗ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

ਨੇਰਾ: ਅਗਿਆਨਤਾ ਨਹੀਂ,
ਅਗਿਆਨਤਾ ਦਾ ਕਾਰਣ ਹੈ।

ਚਾਨਣ: ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ,
ਗਿਆਨ ਦਾ ਵਸੀਲਾ ਹੈ।

ਸੂਝ ਲਈ ਜਿਸ ਵਰਤਿਆ,
ਪ੍ਰੀਤਮ! ਸਿਰਫ ਦਿਮਾਗ
ਨੇਰਾ ਢੂੰਡਣ ਤੁਰ ਪਿਆ,
ਲੈ ਕੇ ਹੱਥ ਚਿਰਾਗ।

ਪੁੱਛਿਆ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ, ਦੱਸ ਤਾਂ ਇਹ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਕੀ!
ਤੀਲਾਂ ਦੀ ਡੱਬੀ ਉੱਤੇ, ਤੀਲੀ ਘਸਾਈ ਉਸ ਨੇ।

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ

ਨੇਰਾ

ਲੇਖਕ: ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਧੰਜਲ

First Edition: Application CD 2010

Second Edition: This *.pdf format, January 2018

Web Address: <http://www.dhanjal.com>

E-Mail Address: pritam@dhanjal.com

© ਸਭ ਹੱਕ ਕਰਤਾ ਦੇ ਰਾਖਵੇਂ ਹਨ।

Cover Design: Pritam S Dhanjal

Graphics: Pritam S Dhanjal

ਮਿਲਨ ਪਬਲਿਸ਼ਰਜ਼, ਕੈਨੇਡਾ

Punjabi Poetry

Nehra

By: Pritam Singh Dhanjal

First Edition: Application CD 2010

Second Edition: This *.pdf format, January 2018

Web Address: <http://www.dhanjal.com>

E-Mail Address: pritam@dhanjal.com

© **The Author**

All rights reserved under International and Pan-American Convention.

No Part of this book may be reproduced in any form or media for commercial use, without the written prior consent of the Author.

Cover Design: Pritam S Dhanjal

Graphics: Pritam S Dhanjal

Milan Publishers, Canada.

ਏਸੇ ਕਲਮ ਤੋਂ:

ਮਿਲਨ - ਉਰਦੂ ਕਾਵਿ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ - 1989

ਸੁਚੇਤ ਸੁਪਨੇ - ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ - 1989

ਤੁਲਸੀ ਦੇ ਪੱਤਰ - ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ - 1992

ਸਤਿਯੰਮ ਸ਼ਿਵਮ ਸੁੰਦਰਮ - ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ - 1996

ਨਿਰਪ - ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ - 2003

ਕਪਨ - ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ - 2009

ਨੇਹਰਾ - ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ - 2010

From the same Author

MILAN - Urdu Poetry - 1989

SUCHET SUPNE - Punjabi Poetry - 1989

TULSI DE PATTAR - Punjabi Poetry - 1992

SATYAM SHIVAM SUNDERAM - Punjabi Poetry - 1996

NIRP - Punjabi Poetry - 2003

KAPAN - Punjabi Poetry - 2009

NEHRA - Punjabi Poetry - 2010

ਤਤਕਰਾ

ਸਮਰਪਣ

ਮੱਕਿਓਂ ਪਰੇ ਸ਼ਰਨਿਆਲਾ	ਟਾਪੂ
ਅਕਾਲ	ਇਕ ਕਦਮ ਇਕ ਦਰਵਾਜ਼ੇ 'ਚੋਂ
ਸਮਾਨਤਾ	ਜੜ੍ਹ / ਚੇਤਨ
ਪੁਰਖ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤਿ	ਮਿਲਾਪ
ਵਿਸ਼ਾਲਤਾ	ਆਸਮਾਨ
ਚਾਨਣ	ਛੇ ਦਿਨ?
'ਨ੍ਹੇਰਾ' ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੁਝ ਸ਼ੇਅਰ	ਹੰਗਾਮਾ?
ਨ੍ਹੇਰਾ	ਵਿਕਸਤ
'ਨ੍ਹੇਰਾ' ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਕੁਝ ਸ਼ੇਅਰ	ਨਿਰਪ
ਫੁਟਕਲ	ਅਗਲਾ ਕਦਮ
ਕੁਝ ਦੋਹੇ	ਹਰ ਛਿਣ ਨਵਾਂ ਨਕੋਰ
ਸਤਿਯੰਮ ਸ਼ਿਵਮ ਸੁੰਦਰਮ - 2	ਡੀ. ਐੱਨ ਏ.
ਸਤਿਯੰਮ ਸ਼ਿਵਮ ਸੁੰਦਰਮ - 3	ਰੂਹ
ਅਗਜ਼ਲ	ਰਾਤ (ਦੁਨਿਆਵੀ ਨ੍ਹੇਰਾ)
ਸੋਚਣ ਸ਼ਕਤੀ	ਅੰਤਿਕਾ
ਸਿਫਰ	ਅੰਤਿਕਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ (ਸਬੱਬ ਨਾਲ)

ਮੱਕਿਓਂ ਪਰੇ ਸ਼ਰਨਿਆਲਾ

ਇਸ ‘ਮੱਕਿਓਂ ਪਰੇ ਸ਼ਰਨਿਆਲਾ’ ਸ਼ੀਰਸ਼ਕ ਵਿਚ ‘ਮੱਕਿਓਂ’ ਦਾ ਮਤਲਬ ਸਿਰਫ਼ ‘ਮੱਕਾ ਸ਼ਰੀਫ਼’ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਸਗੋਂ ਉਹ ਸਭ ਧਰਮ-ਅਸਥਾਨ ਹਨ, ਜੋ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ‘ਮੁਕਤੀ’ ਦਿਵਾਉਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅਸਲੀਅਤ ਇਹ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਇਹਨਾਂ (ਦਰਵਾਜ਼ਿਆਂ) ਦੇ ਵਿਚ ਦੀ ਲੰਘ ਕੇ ਅੱਗੇ ਜਾਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਤਕ, ਆਪਣੀ ਹੀ ਆਤਮਾ ਦੇ ‘ਨ੍ਹੇਰੇ ਹਿੱਸੇ’ ਤਕ। ਇਹ ਤਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਦਰਵਾਜ਼ੇ {(ਗੁਰਦੁਆਰਾ) ਗੁਰ-ਦੁਆਰ, (ਮੰਦਰ) ਮਨ-ਦਰ} ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ, “ਮੱਕਿਓਂ ਪਰੇ ਉਜਾੜ”। ਇਹ ਉਹ ਉਜਾੜ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਸਾਡੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਦੇ ਖ਼ਜ਼ਾਨੇ ਪਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਨੰਦ ਉਹ ਹੀ ਮਾਣ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਧਰਮ-ਅਸਥਾਨਾਂ ਦੇ ਮਾਇਆ-ਜਾਲ ਵਿਚੋਂ ਨਿੱਕਲ ਕੇ ਅੱਗੇ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਆਪਣੀ ਆਤਮਾ ਤਕ।

ਅਪਣੀ ਆਤਮਾ ਦੇ ਉਜਾੜ, ਗਹਿਰੇ ਹਿੱਸੇ ਜਾਂ ‘ਨ੍ਹੇਰੇ-ਹਿੱਸੇ’ ਤਕ ਪਹੁੰਚਣਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਤਾਂ ਹੈ ਪਰ ਨਾ-ਮੁਮਕਿਨ ਨਹੀਂ।

ਮੱਕਿਓਂ ਪਰੇ ਉਜਾੜ ਹੈ ਜੇਕਰ, ਤਾਂ ਫਿਰ ਮੈਂ ਓਧਰ ਜਾਣਾ,
ਆਦਮ ਦੀ ਫ਼ਿਤਰਤ ਵਿਚ ਦੱਸ! ਕੀ ਕੰਮ ਭਲਾ ਰੇਖਾਵਾਂ ਦਾ!

ਆਤਮਾ ਦਾ ਨਾਂ ਕੀ ਹੋ ਸਕਦੈ! ਕੌਣ ਇਹਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਕਰੇ!
ਇਸ ਦੇ ਚੋਲੇ ਤਕ ਹੀ ਸੀਮਿਤ ਹੈ ਹੋਣਾ ਕੁਝ ਨਾਂਵਾਂ ਦਾ।

ਆਉਣਾ ਜਾਣਾ, ਹੱਸਣਾ ਰੋਣਾ, ਹਰ ਹਰਕਤ ਵਿਚ ‘ਭਾਵ’ ਮਿਲੇ,
ਮਨ ਦੇ ਚੈਨ ਲਈ ਥਾਂ ਹੁੰਦੈ, ਬਿਨ ਸੋਚਾਂ, ਬਿਨ ਭਾਵਾਂ ਦਾ।

ਸੰਨਾਟੇ ਦੇ ਦਰਿਆ ਅੰਦਰ, ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਦੇ ਭੰਵਰ ਬਣੇ,
ਪਿਆਰ ਨੇ ਤੁਰਨਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਕੀਤੈ ‘ਅੰਤਮ-ਸੱਚ’ ਝਨਾਵਾਂ ਦਾ।

ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਲਈ, ਤੂੰ ਜੇ ਮੰਜ਼ਿਲ ਵੱਲ ਜਾਣਾ ਹੈ,
ਤਾਂ ਪੰਧ ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ ਪੈਣੈ ਪਹਿਲਾਂ ਨੌਂ ਪੜਾਵਾਂ ਦਾ।

ਤੈਨੂੰ ਪੂਰਾ ਹੋਣ ਦੀ ਖ਼ਾਤਿਰ, ਮਰ ਜਾਵਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ,
ਤੂੰ ਜੇਕਰ ਮਾਹਰ ਹੋ ਜਾਵੇਂ, ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਕਲਾਵਾਂ ਦਾ।

ਓਸ ਸਫ਼ਰ ਦੀ ਪੀੜ ਅਣੋਖੀ, ਜੇ ਕੀਤਾ ਨਾ ਜਾ ਸਕਿਆ,
ਥੱਕ ਟੁੱਟ ਕੇ ਵੀ ਤੁਰਦੇ ਰਹਿਣਾ, ਪਰ ਨਾ ਬਦਲਣਾ ਥਾਂਵਾਂ ਦਾ।

ਜਿੱਥੇ ਜਾ ਕੇ ਇਹ ਸਤ-ਰੰਗੀ ਪੀਂਘ ਖ਼ਤਮ ਹੁੰਦੀ ਪ੍ਰੀਤਮ!
ਓਥੇ ਅੱਜ ਉਡੀਕੇ ਤੈਨੂੰ, ਮਹਿਰਮ ਤੇਰੇ ਚਾਵਾਂ ਦਾ।

ਆਤਮਾ ਦਾ ਇਹ 'ਨ੍ਹੇਰਾ ਹਿੱਸਾ' ਜੋ ਸਾਡਾ ਸ਼ਰਨਿਆਲਾ ਹੈ, ਕਰਦਾ ਕੀ ਹੈ?

ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਲਹਿਣ ਤਕ, ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਥੱਕੇ ਹੋਇਆਂ ਨੂੰ,
ਚਾਰ ਪਹਿਰ 'ਆਰਾਮ ਦੀ ਨੀਂਦੇ' ਸੁਲਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਰਾਤ।

ਗਹਿਰੀ ਨੀਂਦ ਨੂੰ ਮਾਣ ਕੇ, ਜਦ ਜਾਗ ਸਾਡੀ ਖੁਲ੍ਹਦੀ,
ਸਭ ਥਕੇਵੇਂ ਲਾਹ ਕੇ, ਨੌ-ਬਰ-ਨੌ ਬਣਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਰਾਤ।

ਧੁੱਪ ਦੇ ਰਥ ਦੀ ਗ਼ਰਦ ਵਿਚ, ਜੋ ਸਿਤਾਰੇ ਗੁੰਮ ਗਏ,
ਭਾਲ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਫਿਰ, ਸਾਨੂੰ ਦਿਖਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਰਾਤ।

ਰਾਤ ਨਾ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਕਿੱਥੋਂ ਦਿਸਣੇ ਸੀ ਤਾਰੇ ਤੇ ਚੰਦ!
ਕਿੰਨੇ ਵੱਡੇ ਗਿਆਨ ਦੇ ਦੀਵੇ ਜਗਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਰਾਤ!

ਜਾਣ ਸਕੇ ਅੱਜ ਤਾਈਂ ਨਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੂਲ ਨੂੰ,
ਐਸੇ ਅਣਹੋਂਦੇ ਕਈ ਸੁਪਨੇ ਤਕਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਰਾਤ।

ਦੋਸਤੋ! ਇਸ ਰਾਤ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਕਹੋ, ਮਾੜਾ ਕਹੋ,
ਜੋ ਵੀ ਇਸ ਤੋਂ ਬਣ ਸਕੇ, ਉਹੀਓ ਬਣਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਰਾਤ।

ਚਾਰ ਪਹਿਰ ਰਾਤ ਦੇ, ਨ੍ਹੇਰੇ ਦੇ ਨਾਲ ਰਹਿ ਕੇ, ਜੇ ਸਾਡੀ ਹਾਲਤ ਏਨੀ ਚੰਗੀ ਹੋ
ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ, ਆਪਣੀ ਹੀ ਆਤਮਾ ਦੇ 'ਨ੍ਹੇਰੇ ਹਿੱਸੇ' ਨਾਲ ਰਹਿੰਦਿਆਂ, ਸਾਨੂੰ
ਸਾਰੀਆਂ ਮਾਨਸਿਕ ਅਤੇ ਸਰੀਰਕ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਮਿਲ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

ਅਕਾਲ

ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਦੇ ਮੌਤ ਨਾ ਆਵੇ। ਜੋ ਕਾਲ-ਰਹਿਤ ਹੈ।

ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤਿ ਅਕਾਲ ਵਿਚੋਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਕਾਲ ਵਿਚ ਹੀ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤਿ ਨੂੰ ਬਣਿਆਂ ਚੌਦਾਂ (13.7) ਬਿਲੀਅਨ ਸਾਲ ਤੋਂ ਘੱਟ ਸਮਾਂ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜੋ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੀ ਅਤੇ ਜੋ ਇਸ ਦੇ ਖਤਮ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਰਹਿ ਜਾਵੇਗਾ, ਉਹ ਕਾਲ-ਰਹਿਤ ਹੈ, ਉਹ ਅ-ਮਰ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ‘ਨ੍ਹੇਰਾ’ ਵਿਚ ਓਸੇ ਦੀ ਹੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਉਹ ਜੋ:

- ਇਕ ਹੈ
- ਸੈਭੰ ਹੈ
- ਅਜੂਨੀ ਹੈ
- ਸਰਬਵਿਆਪਕ ਹੈ
- ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ
- ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਆਸਰਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ
- ਸਰਬਵਿਨਾਸ਼ਕ ਹੈ
- ਨਿਰਭਓ ਹੈ
- ਨਿਰਵੈਰ ਹੈ
- ਗਰਮੀ ਸਰਦੀ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ
- ਦੁੱਖ, ਸੁਖ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ
- ਅਮਰ ਹੈ।

ਪਰਮਾਤਮਾ ਅਤੇ ਪੁੰਧੂਕਾਰਾ (ਨ੍ਹੇਰਾ) ਦੀ
ਸਮਾਨਤਾ

ਗੁਣ	ਪਰਮਾਤਮਾ	ਪੁੰਧੂਕਾਰਾ (ਨ੍ਹੇਰਾ)
ਨਿਰਭਓ ਹੈ	✓	✓
ਨਿਰਵੈਰ ਹੈ	✓	✓
ਅਕਾਲ	✓	✓
ਅਜੂਨੀ	✓	✓
ਹਮੇਸ਼ਾ ਸੀ, ਹੈ ਤੇ ਰਹੇਗਾ	✓	✓
ਅਗਨੀ ਨਹੀਂ ਪੋਂਹਦੀ	✓	✓
ਅੱਤ ਦੀ ਠੰਡ ਨਹੀਂ ਪੋਂਹਦੀ	✓	✓
ਨਾ ਰੂਪ, ਨਾ ਰੇਖ, ਨਾ ਰੰਗ	✓	✓

ਪੁਰਖ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤਿ (ਨਰ ਅਤੇ ਮਾਦਾ)

ਅਕਾਲ, ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰਚਨਾ ਕਰਨ ਨਾਲ:

- ਧੁੰਧੁਕਾਰ ਤੋਂ ਜੋਤੀ-ਸਰੂਪ ਬਣ ਗਿਆ
- ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਤੋਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਬਣ ਗਿਆ
- ਅਕਾਲ ਤੋਂ ਕਾਲ ਬਣ ਗਿਆ
- ਅਜੂਨੀ ਤੋਂ ਜੂਨੀ ਬਣ ਗਿਆ
- ਸੈਭੰ ਤੋਂ ਵਿਸ਼ਵ-ਕਰਮਾ ਬਣ ਗਿਆ
- ਕਰਤਾ ਤੋਂ ਰਚਨਾ ਬਣ ਗਿਆ
- ਅਕਾਲ-ਪੁਰਖ ਤੋਂ ਪੁਰਖ (ਨਰ) ਅਤੇ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤਿ (ਮਾਦਾ) ਬਣ ਗਿਆ।

ਵਿਸ਼ਾਲਤਾ:

ਰੌਸ਼ਨੀ ਦੀ ਸਪੀਡ = 186,000 ਮੀਲ ਪ੍ਰਤੀ ਸਕਿੰਟ।

ਰੌਸ਼ਨੀ ਦੀ ਸਪੀਡ 'ਤੇ ਚੱਲਦਿਆਂ ਸਾਡੇ 'ਸੋਲਰ-ਸਿਸਟਮ' ਦੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਜਾਣ ਨੂੰ ਤਕਰੀਬਨ 25,000 (ਛੋਟਾ ਪਾਸਾ) ਅਤੇ 28,000 (ਲੰਬਾ ਪਾਸਾ) ਸਾਲ ਲੱਗਣਗੇ।

ਸਾਡੀ ਗੈਲੈਕਸੀ ਵਿਚ 400 ਬਿਲੀਅਨ ਤਕ ਸਿਤਾਰੇ ਹਨ। ਇਸ 'ਗੈਲੈਕਸੀ' ਮਿਲਕੀ-ਵੇ ਵਰਗੀਆਂ 500 ਬਿਲੀਅਨ ਤਕ ਹੋਰ ਗੈਲੈਕਸੀਜ਼ ਹਨ। ਏਨੇ ਵੱਡੇ ਆਕਾਰ ਵਿਚ ਕੁਝ ਕੁ ਸੌ ਸੂਰਜ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਸਿਰਫ 4% ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਹੈ। 23% 'ਡਾਰਕ-ਮੈਟਰ' ਹੈ ਜੋ ਇਕ ਗੈਲੈਕਸੀ ਦੇ ਸਭ ਸਿਤਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕ ਨਿਯਮ ਵਿਚ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਖਿਲਰਨ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ। 73% 'ਡਾਰਕ-ਐਨਰਜੀ' ਹੈ ਜੋ ਸਭ ਗੈਲੈਕਸੀਜ਼ ਨੂੰ ਇਕ ਦੂਜੀ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰੱਖਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਟਕਰਾਉਣ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ।

96% ਪੁਲਾੜ ਖਾਲੀ ਤੇ ਨੁਰਾ ਹੈ।

ਕਹਿਕਸ਼ਾਂ ਸਮੇਤ ਸੂਰਜ ਬਣਦੇ ਤੇ ਮਿਟਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਸਾਡੇ ਆਪਣੇ ਸੂਰਜ ਦੀ ਉਮਰ ਵੀ 5 ਤੋਂ 6 ਬਿਲੀਅਨ ਸਾਲ ਦੱਸੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹ ਸੂਰਜ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਵੇਗਾ।

ਹਰ ਗੈਲੈਕਸੀ ਵਿਚ 'ਬਲੈਕ-ਹੋਲ' ਨਾਮ ਦੀਆਂ ਥਾਂਵਾਂ ਹਨ। ਬਲੈਕ ਹੋਲ ਵਿਚ ਏਨੀ ਕਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਸੂਰਜ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਡੇ ਆਕਾਰ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਨੂੰ ਹੜੱਪ ਕਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਪਤਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਕਿ ਉਹ ਕਿੱਥੇ ਖ਼ਬਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸ ਵਿਚ ਦੀ 'ਰੌਸ਼ਨੀ' ਵੀ ਨਹੀਂ ਲੰਘ ਸਕਦੀ।

ਚਾਨਣ

ਉਜਾਲਾ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼।

ਚਾਨਣ ਦੀ ਹੋਂਦ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਦਾ ਵਸੀਲਾ ਹੈ।

ਮਨ ਵਿਚ ਚਾਨਣ ਹੋਣ ਨਾਲ ਕਈ ਭੇਦ ਜਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਚਾਨਣ ਦਾ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਜੋ ਰੌਸ਼ਨੀ ਕਰਕੇ ਦਿਸ ਰਹੀ ਹੈ, ਜੇ ਰੌਸ਼ਨੀ ਨਾ ਰਹੇ ਤਾਂ ਉਹ ਦਿਸੇਗੀ ਨਹੀਂ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਓਥੇ ਹੀ ਪਈ ਹੋਵੇ।

ਸਾਡੇ ਸੋਲਰ-ਸਿਸਟਮ ਦਾ ‘ਸੂਰਜ’ ਸਾਡਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਰੌਸ਼ਨੀ ਦਾ ਭੰਡਾਰ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਹੋਂਦ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸਰੋਤ ਹੈ। ਰੌਸ਼ਨੀ ਅਤੇ ਨਿੱਘ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਜੀਵਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਸੂਰਜ ਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਹੀ ਹੈ ਜੋ ਚੰਦਰਮਾ ਤੋਂ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬਤ ਹੋ ਕੇ ਚਾਂਦਨੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਾਨੂੰ ਦਿਸਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਰੌਸ਼ਨੀ ਤਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਉਜਾਗਰ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਸੂਰਜ, ਇਕ ਜਗਦੇ ਦੀਵੇ ਵਾਂਗ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਪਾਸਾ ਇਸ ਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਵੱਲ ਹੈ, ਓਧਰ ਹੀ ਚਾਨਣ ਹੈ, ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਸਾਇਆ ਜਾਂ ਨੇਰਾ ਹੈ। ਧਰਤੀ ਜੇ ਕਿਤੇ ਘੁੰਮਦੀ ਨਾ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਅੱਧਾ ਹਿੱਸਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਨੇਰੇ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ ਸੀ।

ਨੇਰਾ ਹਰ ਸਮੇਂ ਹਰ ਥਾਂ ਹੈ। ਸਿਰਫ ਉਹ ਥਾਂ ਹੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਹੈ, ਜਿਸ ਥਾਂ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਰੌਸ਼ਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ‘ਜੁਗਨੂੰ’ ਠੰਡੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਰੌਸ਼ਨੀ, ਜੁਗਨੂੰ ਦੇ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਰਸਾਇਣਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਕਰਕੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਅਤੇ ਸਾਇੰਸ ਦਾ ਇਹ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿ ਇਸ ਸ਼੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ‘ਨੇਰਾ’ ਸੀ। ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਚਾਹਿਆ ਤਾਂ ਕਿਹਾ, “ਰੌਸ਼ਨੀ ਹੋ ਜਾਵੇ”। ਰੌਸ਼ਨੀ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਸਜ ਗਈ।

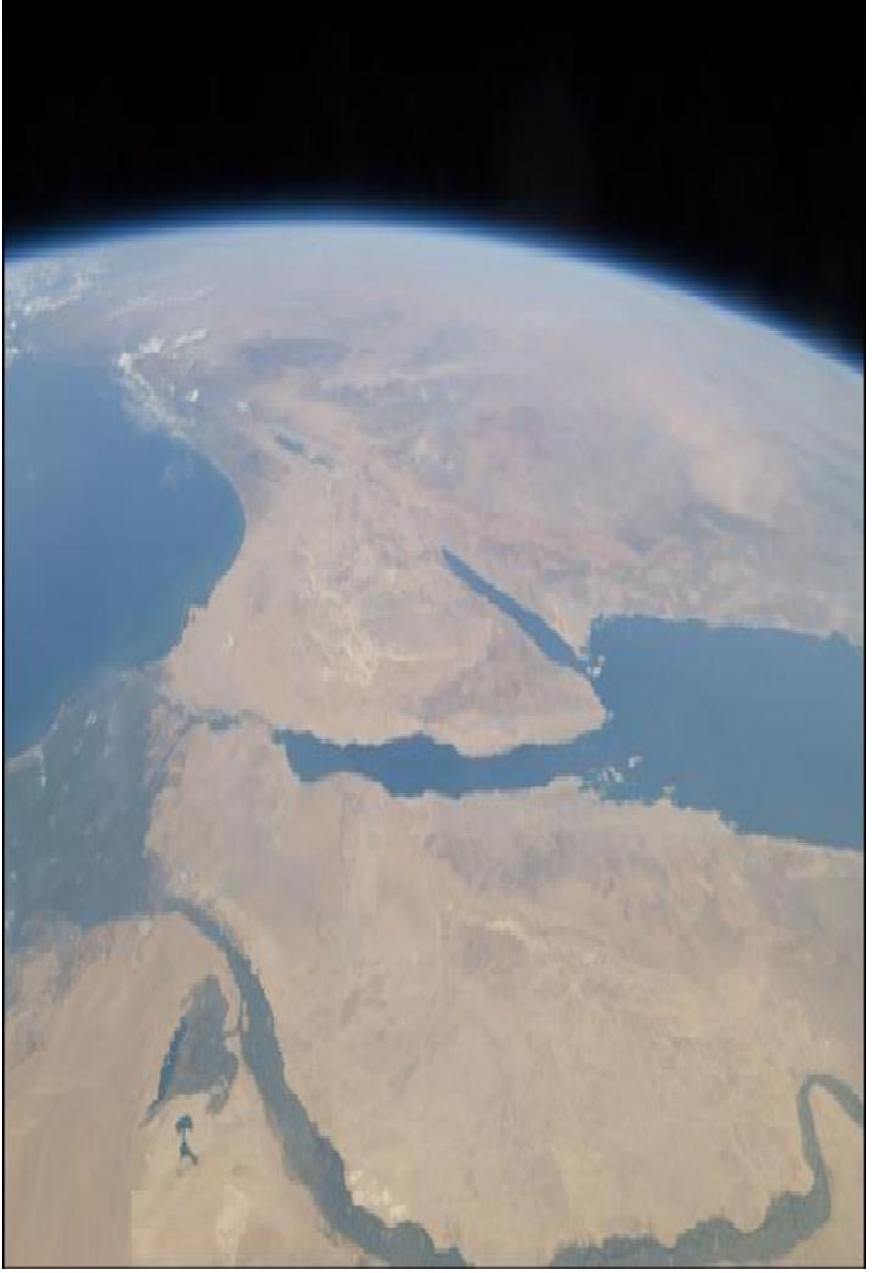
ਵਿਗਿਆਨਿਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੇ, ਸਾਇੰਸ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ‘Big Bang’ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਰੌਸ਼ਨੀ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਸਾਰੀ ਸ਼੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਸਜ ਗਈ।

ਸਾਡੇ ਸੂਰਜ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ, ਦਿਨ ਵੇਲੇ ਵੀ, ‘ਚਾਨਣ’ ਸਿਰਫ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿਚ ਹੀ ਹੈ, ਜੋ ਜ਼ਮੀਨ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਤਕਰੀਬਨ 200 ਮੀਲ ਦੀ ਉਚਾਈ ਤਕ ਹੈ। ਉਸ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਨੇਰਾ ਹੈ।

ਸੈਟਾਲਾਈਟ ਤੋਂ, ਦਿਨ ਵੇਲੇ ਲਈਆਂ, ਧਰਤੀ ਦੀਆਂ ਅੱਗੇ ਦਿੱਤੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਵਿਚ, ਧਰਤੀ ਭਾਵੇਂ ਸਾਫ ਦਿਸਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ 'ਨੁੱਕਰਾ' ਹੈ।

1

ਕਵਿਤਾ ‘ਨ੍ਹੇਰਾ’ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੁਝ ਸ਼ੇਅਰ

ਰੱਬ ਹੁਣ ਤਕ ਦਿਸ ਜਾਵੰਦਾ,
ਜੇ ਉਹ ਹੁੰਦਾ ਨੂਰ,
‘ਨ੍ਹੇਰਾ’ ਨ੍ਹੇਰੇ ਨਾ ਦਿਸੇ,
ਨਾ ਨੇੜੇ ਨਾ ਦੂਰ।

ਤੂੰ ਆਖੇਂ, “ਉਹ ਨੂਰ ਹੈ”।
ਮੈਂ ਆਖਾਂ, “ ਉਹ ਨ੍ਹੇਰ”,
ਜੇ ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਹੈ ਨਹੀਂ,
ਤਾਂ ਉਹ ਰੱਬ ਨਹੀਂ ਫੇਰ।

ਰਾਹਾਂ ‘ਚ ਹਨੇਰਾ ਹੈ,
ਚਾਨਣ ਤੋਂ ਚਾਨਣ ਦਾ,
ਪੰਧ ਬੜਾ ਲੰਮੇਰਾ ਹੈ।

ਨ੍ਹੇਰਾ

ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਚਾਰ ਚੁਫੇਰਾ,
ਨ੍ਹੇਰਾ ਨ੍ਹੇਰਾ ਨ੍ਹੇਰਾ ਨ੍ਹੇਰਾ।
ਇਹ ਨ੍ਹੇਰਾ ਪੁੰਧਿਆਲਾ ਨ੍ਹੇਰਾ,
ਨ੍ਹੇਰੇ ਦੇ ਵਿਚ ਮੈਂ ਵੀ ਨ੍ਹੇਰਾ। 01

ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਿ ਇਹ ਨ੍ਹੇਰਾ,
ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਹੈ ਮੇਰਾ।
ਇਸ ਨ੍ਹੇਰੇ ਦਾ ਹਰ ਇਕ ਵਾਸੀ,
ਮੇਰੇ ਵਾਂਗ, ਹੋਵੇਗਾ ਨ੍ਹੇਰਾ!! 02

**ਚਾਨਣ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦਾ ਚੱਕਰ,
ਚਾਨਣ ਹਉਮੈ, ਚਾਨਣ ਪੀੜਾ।
ਸੂਰਜਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ,
ਚਾਨਣ ਦਾ ਆਕਾਰ ਹੈ ਭੀੜਾ। 03**

ਹਨੇਰੇ ਦੀ ਵਲਗਣ ਅੰਦਰ,
ਜਿਹੜੀ ਥਾਂ ਵੀ ਚਾਨਣ ਰਹਿੰਦਾ,
ਆਪਣੀ ਖੁਦਗਰਜ਼ੀ ਦੀ ਖਾਤਿਰ,
ਚਾਨਣ ਚਾਨਣ ਰਹਿੰਦਾ ਖਹਿੰਦਾ। 04

ਆਪਣੀ ਆਪਣੀ ਅਉਧ ਪੁਗਾ ਕੇ,
ਜਿਹੜਾ ਚਾਨਣ ਮਰ ਮਿਟ ਜਾਂਦਾ,
ਬੇਬਸ ਤੇ ਲਾਚਾਰ ਆਖਰੀ
ਉਹ ਹੈ ਏਸ ਜਗਹ ‘ਤੇ ਆਂ’ਦਾ। 05

**ਨ੍ਹੇਰੇ ਦਾ ਗੁਣ ਇਹ ਹੈ ਪ੍ਰੀਤਮ!
ਇਸਦਾ ਮਾਤ-ਪਿਤਾ ਨਾ ਕੋਈ ।
ਪਰ ਚਾਨਣ ਹੋਵਣ ਦੀ ਵਜਹ,
ਸੋਮੇ ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹੋਈ। 06**

ਬੇਸ਼ੁਮਾਰ ਚਾਨਣ ਨੇ ਏਥੇ,
ਪਰ ਨ੍ਹੇਰਾ ਹੈ ਇੱਕੋ ਨ੍ਹੇਰਾ।
ਟਟਹਿਣੇ ਤੋਂ ਸੂਰਜ ਤੀਕਰ,
ਏਥੇ ਸਭ ਦਾ ਅੰਤ ਬਸੇਰਾ। 07

ਸੂਰਜ ਦੇ ਤਾਂ ਕਈ ਨੇ ਸਾਨੀ,
ਪਰ ਨ੍ਹੇਰੇ ਦਾ ਹੈ ਨਹੀਂ ਕੋਈ।
ਹਰ ਚਾਨਣ ਦੀ ਹਸਤੀ ਪ੍ਰੀਤਮ!
ਨ੍ਹੇਰਾ ਕਰਕੇ ਪੈਦਾ ਹੋਈ। 08

**ਚਾਨਣ ਤੋਂ ਇਹ ਮਿਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ,
ਇਹ ਵੀ ਇਕ ਭੁਲੇਖਾ ਹੁੰਦਾ।
ਜਦ ਚਾਨਣ ਚਾਨਣ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ,
ਇਹ ਵੈਸੇ ਦਾ ਵੈਸਾ ਹੁੰਦਾ। 09**

ਨ੍ਹੇਰੇ ਦਾ ਦਰਜਾ ਨਾ ਕੋਈ,
ਇਹ ਹੈ ਇੱਕੋ ਕਿਸਮ ਦਾ ਨ੍ਹੇਰਾ।
ਨ੍ਹੇਰਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਚੁੱਭਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ,
ਕਦੇ ਨਾ ਕਹਿੰਦਾ, ‘ਤੇਰਾ ਮੇਰਾ’। 10

ਇਹ ਬੁੱਢਾ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਬਾਲਕ ਨਹੀਂ,
ਇਸ ਦਾ ਆਦਿ ਅੰਤ ਨਾ ਕੋਈ,
ਇਹ ਅਪ੍ਰੰਪਰ ਚੱਲਦਾ ਆਇਆ,
ਇਸ ਦਾ ਜਨਮ ਮਰਨ ਨਾ ਹੋਈ। 11

ਨਾ ਇਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸਰਦੀ ਲੱਗਦੀ,
ਨਾ ਹੀ ਇਸਨੂੰ ਗਰਮੀ ਪੋਹੇ।
ਨਾ ਇਸ ਨੂੰ ਦੁੱਖ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦਾ,
ਨਾ ਇਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਜਮ ਜੋਹੇ। 12

ਨਾ ਹੀ ਇਹ ਕੋਈ ਵੈਰ ਕਮਾਵੇ,
ਨਾ ਹੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਡਰਦਾ।
ਖਾਲਕ, ਖਲਕਿਤ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ,
ਨ੍ਹੇਰਾ ਨਾ ਕਰਦਾ ਨਾ ਭਰਦਾ। 13

ਨ੍ਹੇਰੇ ਵਿੱਚੋਂ ਜੀਵਨ ਆਵੇ,
ਨ੍ਹੇਰੇ ਦੇ ਵੱਲ ਤੁਰਿਆ ਜਾਵੇ,
ਵੱਖਰੀ ਵੱਖਰੀ ਕਿਸਮ ਦਾ ਜੀਵਨ
ਇਹ ਨ੍ਹੇਰਾ ਹੀ ਤਾਂ ਉਪਜਾਵੇ। 14

ਇਸ ਨ੍ਹੇਰੇ ਤੋਂ ਨਰ ਤੇ ਨਾਰੀ,
ਇਸ ਨ੍ਹੇਰੇ ਤੋਂ ਹਰ ਇਕ ਭਾਸ਼ਾ,
ਇਸ ਦੇ ਵਿਚ ਹਰ ਦਿਸ਼ਾ-ਦਿਸ਼ੰਤਰ,
ਇਸ ਨ੍ਹੇਰੇ ਤੋਂ ਹਰ ਇਕ ਪਾਸਾ। 15

ਨ੍ਹੇਰਾ ਸਿਰਫ ਜੀਵਨ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ
ਇਹ ਏਸ ਨੂੰ ਤਾਜ਼ਾ ਰੱਖਦਾ।
ਕੁਦਰਤ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ,
ਫਲਦਾ, ਗਲਦਾ, ਫਲਦਾ ਰੱਖਦਾ। 16

ਰੋਜ਼-ਮਰ੍ਹਾ ਦੇ ਜੀਵਨ ਅੰਦਰ
ਨਿੱਤ ਨਵੀਂ ਤਾਕਤ ਭਰ ਦੇਂਦਾ।
ਜਨਮਾਂ ਦੇ ਥੱਕਿਆਂ ਹਇਆਂ ਨੂੰ,
ਫਿਰ ਤੋਂ ਨੌ-ਬਰ-ਨੌ ਕਰ ਦੇਂਦਾ। 17

ਸਰਬਸਧਾਰੀ, ਸਰਬਭੱਖੀ ਵੀ,
ਸਰਬਗਤ, ਸਰਬਗਿ ਹੈ ਨ੍ਹੇਰਾ।
ਸਰਬਵਿਆਪਕ, ਸਰਬਦਾ, ਸੂਖਮ,
ਬੇਓੜਕ ਹੈ ਇਸ ਦਾ ਘੇਰਾ। 18

ਸੁੰਨ-ਸਮਾਧ ਲਗਾਈ ਬੈਠਾ,
ਨਾ ਕੋਈ ਸ਼ਬਦ ਨਾ ਕੋਈ ਧੁਨੀ ਹੈ।
ਨਾ ਤਾਂਡਵ, ਨਾ ਇੰਦਰ-ਸਭਾ ਹੈ,
ਨਾ ਰਾਖਸ਼ ਹੈ ਨਾ ਹੀ ਮੁਨੀ ਹੈ। 19

**ਇਹ ਨ੍ਹੇਰਾ ਅਗਿਆਨਤਾ ਨਹੀਂ,
ਗਿਆਨ ਦਾ ਇਹ ਭੰਡਾਰ ਹੈ ਪ੍ਰੀਤਮ!
ਚਿੰਤਨਤਾ ਤੋਂ ਬੌਧਿਕਤਾ ਤਕ
ਇਸ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਹੈ ਪ੍ਰੀਤਮ! 20**

**ਇਹ ਨ੍ਹੇਰਾ, ਕਾਲਖ ਨਹੀਂ ਹੈ,
ਇਹ ਕੋਈ ਕਾਲਾ ਰੰਗ ਨਹੀਂ ਹੈ।
ਅੱਖਾਂ ਮੀਟ ਕੇ ਜੇ ਕੋਈ ਦੇਖੇ,
ਤਾਂ ਇਹ ਕਿਸ ਦੇ ਸੰਗ ਨਹੀਂ ਹੈ! 21**

ਏਸ ਦੀਆਂ ‘ਗਲੀਆਂ’ ਦੇ ਵਿਚ ਦੀ,
ਕੋਈ ਰੋਸ਼ਨੀ ਲੰਘ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ।
ਕਹਿਕਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਬਸਤੀ ਵੀ,
ਸਮਾਅ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ। 22

**ਨਾ ਧਰਤੀ ਆਕਾਸ਼ ਹੈ ਏਥੇ,
ਨਾ ਏਥੇ ਕੋਈ ਦੂਜੀ ਕਾਇਆ।
ਏਸ ਆਜ਼ਾਦ-ਫ਼ਿਜ਼ਾ ਦੇ ਅੰਦਰ,
ਨਾ ਹੀ ਨਰਕ ਸੁਰਗ ਦਾ ਸਾਇਆ। 23**

‘ਰੱਬ ਦੇ ਗੁਣ’ ਲੱਭਦੇ ਲੱਭਦੇ ਨੇ,
ਲਾਏ ਤ੍ਰੈਲੋਕੀ ਦੇ ਗੋੜੇ।
ਹੁਣ ਤਕ ਇਹ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ
‘ਨੂਰੇ ਦੇ ਗੁਣ’ ਸਭ ਤੋਂ ਨੇੜੇ। 24

ਮੈਂ ਕੀ ਲੈਣਾ ਚਮਕ ਦੇ ਕੋਲੋਂ!
ਮੈਂ ਕੀ ਲੈਣਾ ਅੱਗ ਦੇ ਕੋਲੋਂ!!
ਮੈਂ ਨੂਰੇ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹਾਂ ਪ੍ਰੀਤਮ!
ਮੈਂ ਕੀ ਲੈਣਾ ਜੱਗ ਦੇ ਕੋਲੋਂ! 25

ਕਵਿਤਾ 'ਨੇਰਾ' ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਕੁਝ ਸ਼ੇਅਰ

ਨੇਰਾ ਨੇਰਾ ਕਰੋਂ ਤੂੰ ਪ੍ਰੀਤਮ! ਨੇਰੇ ਦੇ ਵਿਚ ਕੀ ਹੈ!
ਨਾ ਕੋਈ ਆਸ-ਕਿਰਣ ਹੈ ਓਥੇ, ਨਾ ਕੋਈ ਜਿਉਂਦਾ ਜੀਅ ਹੈ।

ਜੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀ ਸਮਝ 'ਚ ਆਵੇ, ਉਹ ਹੀ ਆਖ ਸੁਣਾਵੇ।
ਕੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨੇਰਾ ਹੁੰਦਾ ਜਿੱਥੋਂ ਜੀਵਨ ਆਵੇ।

ਜੇ ਚਾਨਣ, ਬੁੱਧ ਨੇ ਲੋਚਿਆ, ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਗਿਆਨ।
ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟ ਦਿਖਾਵੰਦਾ ਜੇ ਲੱਗ ਜਾਏ ਧਿਆਨ।

ਗਿਆਨਵਾਨ ਹੋ ਜਾਣ 'ਤੇ ਵੀ ਨਾ ਆਵੇ ਜੁਗਤ,
ਰਾਵਣ ਵਰਗੇ ਦਹਿਸਿਰੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੇ ਮੁਕਤ।

ਕੋਈ ਇਲਮ ਨਾ ਕੰਮ ਦਾ ਜੇਕਰ ਅਮਲ ਨਾ ਹੋਏ,
ਕਲਪਿਤ ਤਾਰੂ ਨਾ ਬਣੇ, ਬੈਠ ਕਿਨਾਰੇ ਰੋਏ।

ਜਦ ਜੀਵੇਂ ਤਾਂ ਇੰਜ ਜੀਅ, ਕਿ ਸਭ ਕੁਝ ਤੇਰੇ ਪਾਸ,
ਮਰਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇੰਜ ਮਰ, ਨਾ ਇੱਛਾ ਨਾ ਆਸ।

ਭਾਵੇਂ ਸੂਰਜ ਬਣਨ ਦਾ ਨਿੱਤ ਕਰੀਂ ਪ੍ਰਯਾਸ,
ਪਰ ਨੇਰੇ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਦਾ ਕਰਿਆ ਕਰ ਅਭਿਆਸ।

ਸੁੰਨ-ਸਮਾਧ ਲਗਾਉਣ ਨੂੰ, ਇੰਦਰੀਆਂ ਕਰ ਬੰਦ।
ਅੰਨ੍ਹਾਂ, ਗੁੰਗਾ, ਬਹਿਰਾ ਹੋ ਕੇ ਮਾਣ ਅਨੰਦ।

ਇਸ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਤੋਂ ਪੇਸ਼ਤਰ, ਪਸਰੇ ਕਈ ਪਸਾਰ,
ਨਿਰ-ਆਕਾਰ ਆਕਾਰ ਬਣੇ ਤੇ ਫਿਰ ਨਿਰ-ਆਕਾਰ।

ਫੁਟਕਲ

1.

ਕਰ ਮਹਾਰਤ ਨ੍ਹੇਰਿਆਂ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਦੀ,
ਸੂਰਜਾਂ ਦਾ ਕੀ ਪਤਾ! ਕਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਡੱਬ ਜਾਵਣਾ।

2.

ਓ ਕਬੂਤਰ ਚੀਨਿਆਂ!

ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਚਹੁੰਦਾ ਕਿ ਤੂੰ ਬਿੱਲੀ ਨੂੰ ਆਉਂਦੀ ਦੇਖ ਕੇ,
ਅੱਖਾਂ ਮੀਟ ਕੇ ਸੋਚੇਂ ਕਿ ਬਿੱਲੀ ਤਾਂ ਹੁਣ ਏਥੇ ਨਹੀਂ।

ਇਹ ਵੀ ਨਾ ਮੈਂ ਆਖਦਾ ਕਿ ਬਿੱਲੀ ਦੇਖ ਕੇ ਉੱਡ ਜਾ।
ਕੋਈ ਤਰੀਕਾ ਲੱਭ ਕਿ ਬਿੱਲੀ 'ਤੇ ਭਾਰੂ ਹੋ ਸਕੇਂ।

ਜੇ ਅੰਗੂਠਾ ਮੰਗ ਲਿਆ ਗੁਰ-ਦੱਖਣਾ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨੇ,
ਸਿਰਫ ਉਂਗਲ ਨਾਲ ਜੋ ਦੱਬੇ, ਉਹ ਘੋੜਾ ਲੱਭਣਾ।

ਲੱਖ ਭਾਵੇਂ ਪੁਰਸਲਾਤਾਂ ਕਰਨ ਤੇਰੇ 'ਤੇ ਗਿਲਾ,
ਤਾਕਤ-ਏ-ਪਰਵਾਜ਼ ਲੈ ਕੇ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਉੱਡਣਾ।

ਮੈਂ ਜਦੋਂ ਨ੍ਹੇਰੇ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਸੂਰਜ ਹੁੰਦਿਆਂ,
ਮੈਂ ਤੇ ਤੈਨੂੰ ਬਿੱਲੀ ਦੇ ਸਾਹਵੇਂ ਡਟਣ ਨੂੰ ਆਖਦਾਂ।

ਪਲਕਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਸਾਂਭ ਲੈ ਤੂੰ ਖ਼ਾਬ ਸੁੱਚੇ ਆਪਣੇ,
ਖ਼ਾਬ ਨਾ ਹੋਵਣ ਤਾਂ, ਕੀ ਸਾਕਾਰ ਹੋਵਣ ਵਾਸਤੇ!

ਰਾਤ ਨੂੰ ਸਸਤਾ ਕੇ ਜਦ ਵੀ ਨੀਂਦ ਖੁਲ੍ਹੇਗੀ ਤੇਰੀ,
ਅਲਸਾਏ ਹੋਏ ਹੌਸਲੇ ਫਿਰ ਨੌ-ਬਰ-ਨੌ ਹੋ ਜਾਣਗੇ।

ਤੇਰੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰੀਂ ਸਾਫ਼ ਮੰਜ਼ਿਲ ਆਏਗੀ,
ਕਾਇਨਾਤ ਸਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਬਣ ਬਣੇਗੀ ਰਾਜਦਾਂ।

ਮੈਂ ਜਦੋਂ ਨ੍ਹੇਰੇ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਸੂਰਜ ਹੁੰਦਿਆਂ,
ਮੈਂ ਤੇ ਤੈਨੂੰ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਸਾਹਵੇਂ ਡਟਣ ਨੂੰ ਆਖਦਾਂ।

ਦੋਹੇ

ਤੂੰ ਤੇ ਚਾਨਣ ਮੰਗ ਲਏ ਪਰ ਉਸਦਾ ਕੀ ਹੋਏ
ਜਿਸ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਹੀ ਮਿਟ ਜਾਏ ਜੇ ਉਹ ਜਾਵੇ ਲੋਏ।

ਇੱਛਾ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣ ਦੀ, ਚਾਨਣ ਨੂੰ ਲੋਚੇ
ਉਂਜ ਤਾਂ ਨ੍ਹੇਰੇ ਵਿਚ ਵੀ ਹੈਨ ਅਨੰਦ ਬੜੇ।

ਸਤਿਯੰਮ ਸ਼ਿਵਮ ਸੁੰਦਰਮ-2 (ਕੁਦਰਤ)

“ਪ੍ਰੀਤਮ! ਇੰਜ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ,
ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਨਾਲ ਝਗੜ ਕੇ ਆਇਆਂ।
ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਸ਼ਾਇਦ
ਬੁੱਢੇ ਬਾਬੇ ਨਾਲ ਵਿਗੜ ਕੇ ਆਇਆਂ”

ਜਿਸਦੀ ਇਹ ਆਵਾਜ਼ ਸੀ, ਉਸਨੂੰ
ਕੋਈ ‘ਅੰਮਾਂ’, ਕੋਈ ‘ਨਾਨੀ’ ਆਖੇ;
“ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਦੀਆਂ ‘ਪੰਜ ਹਸਤੀਆਂ’
ਵਿਚੋਂ ਹੈ ਲਾਸਾਨੀ” ਆਖੇ। 01

ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ ਕਿ, “ਆਪਣੀ ਥਾਂ ’ਤੇ
ਤੂੰ ਵੀ ਠੀਕ ਤੇ ਉਹ ਵੀ ਸੱਚਾ।
ਸੁੰਦਰਤਾ ਦਾ ਅਸਲ ਟਿਕਾਣਾ,
ਦੇਖਣ ਵਾਲੀ ਅੱਖ ਹੈ, ਬੱਚਾ!

ਸੂ-ਨਰਹ, ਸੁੰ-ਦਰਹ ਤੋਂ ਸੁੰਦਰ,
ਇਹ ਸੁੰਦਰਤਾ ‘ਪੁਰਖ’ ਲਈ ਹੈ।
ਜੀਵਨ ਲਈ, ਜੀਵਨ ਦੇ ਤੱਤ ਲਈ
ਤੇ ‘ਤੱਤਾਂ ਦੇ ਬਿਰਖ’ ਲਈ ਹੈ।

‘ਸ਼ਿਵ’ ਓਸੇ ਹੀ ਬਿਰਖ ਦਾ ਹਿੱਸਾ,
‘ਸੁੰਦਰ’ ਵੀ ਹੈ, ‘ਘਾਤਕ’ ਵੀ ਹੈ।
ਬਿਰਖ ਦਾ ਉਹ ਮਾਦਾ, ਜੋ ਪਤਝੜ,
ਉਸ ਮਾਦੇ ਦਾ ਮਾਲਕ ਵੀ ਹੈ।” 02

ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ, “ਫਲ ਕਿਉਂ ਟੁੱਟਦਾ ਹੈ?
ਜੇ ‘ਫਲ’ ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਣ ਲੱਭੇ;
ਉਸਦੀ ‘ਹੋਂਦ’ ਅਤੇ ‘ਤਾਕਤ’ ਦਾ,
ਬਾਹਰੋਂ ਕਿਤਿਓਂ ਪਤਾ ਨਾ ਲੱਗੇ।

ਖੁਸ਼ਬੋ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ‘ਕਸਤੂਰੀ’,
ਉਸਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
ਜੇ ਉਹ ‘ਜੜ੍ਹ’ ਤਕ ਝਾਤੀ ਮਾਰੇ,
ਸਾਰੇ ਭੇਦ ਸੁਣਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। 03

ਕੁਦਰਤ ਨੇ ਭੰਡਾਰਾਂ ਤਾਈਂ,
ਨਾ ਛੁਪਾਇਆ, ਨਾ ਦਿਖਾਇਆ।
ਸਾਡੀ ਸਮਝ ਤੇ ਛੱਡ ਛੱਡਿਆ ਹੈ,
ਜੋ ਵੀ ਬਣਿਆਂ, ਜੋ ਬਣਵਾਇਆ।

‘ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ’, ਪ੍ਰੀਤਮ!
ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਲਕੀਰ ਦੇ ਵਾਂਗੂੰ।
ਹਵਾ ਦੇ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਅੱਖਰ,
‘ਦਿਸਹੱਦੇ-ਅਖੀਰ’ ਦੇ ਵਾਂਗੂੰ। 04

ਲੋਕੀ ਕਹਿੰਦੇ, “ਫਸਲ ਅਸਾਡੀ,
ਚਿੜੀਆਂ ਬਹੁਤ ਵੀਰਾਨ ਕਰਦੀਆਂ।
ਆਪਣਾ ਅੰਨ ਬਚਾਵਣ ਦੇ ਲਈ,
ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰੋ, ਜਿਵੇਂ ਮਰਦੀਆਂ।”

ਕਈ ਹੀਲੇ, ਕਈ ਫੰਧ ਲਗਾ ਕੇ,
ਜਦ ਚਿੜੀਆਂ ਉਹਨਾਂ ਮਾਰ ਮੁਕਾਈਆਂ,
ਓਸੇ ਅੰਨ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ,
ਕੀੜਿਆਂ ਦੀਆਂ ਬਾਰਾਤਾਂ ਆਈਆਂ।

ਕੁਦਰਤ ਨੇ ਕਈ ਜੀਵਨ ਸਾੜੇ,
ਜੰਗਲ ’ਤੇ ਜਦ ਬਿਜਲੀ ਪਾਈ।
ਪਰ ਏਸੇ ਤੋਂ ਮਾਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ,
ਕਈ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਸੋਝੀ ਆਈ।

ਬੋਹੜ ਉੱਤੇ ਗੋਹਲਾਂ ਲਾਈਆਂ,
ਵੇਲਾਂ ਨਾਲ ਵੱਡੇ ਹਦਵਾਣੇ।
ਕਿਉਂਕਿ ਬੋਹੜ ਦੀ ਠੰਡੀ ਛਾਂਵੇਂ
ਸੁੱਤੇ ਪਏ ਸਨ ਲੋਕ ਬਚਾਣੇ।

ਆਹ ਦੇਖ! ਇਕ ਮਾਲੀ ਏਥੇ,
ਇਕ ਗੁਲਾਬ ਦਾ ਬੂਟਾ ਲਾਉਂਦਾ:
ਹਰ ਟਾਹਣੀ ’ਤੇ ਕੰਡੇ ਕੰਡੇ,
ਫਿਰ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਪਾਉਂਦਾ।

ਸੌ ਕੰਡਿਆਂ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ,
ਉਹਨੂੰ ਗੁਲਾਬ ਦਾ ਬੂਟਾ ਕਹਿੰਦਾ।
ਇਕ ਸੁਹਣੇ ਫੁੱਲ ਦੀ ਛੁਹ ਖਾਤਿਰ,
ਕੰਡਿਆਂ ਦਾ ਦੁੱਖ ਸਹਿੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ। 05

ਤੂੰ ਤਾਂ ਆਖੇਂ, “ਕੰਡੇ ਕਿਉਂ ਨੇ
ਏਥੇ, ਜਿਥੇ ਫੁੱਲ ਖਿਲੇ ਨੇ?”
ਪਰ ਇਹ ਵੀ ਤਾਂ ਸੋਚ ਕਿ,
ਏਥੇ ਕੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਫੁੱਲ ਮਿਲੇ ਨੇ। 06

ਕੁਦਰਤ ‘ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ’ ਹੈ,
ਹਰ ਜ਼ੱਰਾ ਏਸੇ ਦਾ ਅੰਗ ਹੈ।
ਚਿੱਟੇ ਤੋਂ ਕਾਲੇ ਤਕ, ਹਰ ਥਾਂ,
ਹਰ ਇਕ ਰੰਗ ਏਸੇ ਦਾ ਰੰਗ ਹੈ।

ਇਸ ਨੇ ਸਾਰੇ ‘ਖੰਡ’ ਤੇ ‘ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ’,
ਕਿਸੇ ਨਿਯਮ ਵਿਚ ਪਾਏ ਹੋਏ।
ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ,
‘ਜੀਵਨ’, ‘ਮੌਤ’, ਬਣਾਏ ਹੋਏ।

ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਮੌਤ ਦੇ ਚੱਕਰ,
ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਪਰਕਰਮਾਂ ਕਰਦੇ।
ਆਪਣੀ ਆਪਣੀ ਉਮਰ ਪੂਰਾ ਕੇ,
ਸੂਰਜ, ਚੰਦ, ਤਾਰੇ ਵੀ ਮਰਦੇ। 07

ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਇਹ ਨੇਮ ਹੈ, ਪ੍ਰੀਤਮ!
‘ਕੋਈ ਨਾ ਕਿਸ ਹੀ ਜਿਹਾ’ ਬਣਾਵੇ।
ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਬੀਜ ਬਖੇਰੇ,
ਬਾਗਾਂ ਵਾਂਗ ਨਾ ਫੁੱਲ ਲਗਾਵੇ।

ਜਲ ਦੇ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਜਲ-ਭਾਉਂਦਾ,
ਥਲ ਦੇ ਵਿਚ ਥਲ-ਭਾਉਂਦਾ ਪਾਵੇ।
ਨ੍ਹੇਰੇ ਵਿਚ ‘ਨ੍ਹੇਰੇ ਦੇ ਵਾਸੀ’
ਹੋਰਾਂ ਲਈ ਸੂਰਜ ਚਮਕਾਵੇ।

ਹਰ ਸ਼ੈਅ ਇਕ ਦੂਜੀ ਤੋਂ ਵੱਖਰੀ,
ਹਰ ਸ਼ੈਅ ਆਪਣੇ ਆਪ ’ਚ ਸੁੰਦਰ।
ਹਰ ਸ਼ੈਅ ਇਕ ਆਜ਼ਾਦ ਕੜੀ ਹੈ,
ਹਰ ਸ਼ੈਅ ਇਕ ਦੂਜੇ ’ਤੇ ਨਿਰਭਰ। 08

ਕੁਦਰਤ ਵੀ ਰਚਨਾ ਹੈ, ਪ੍ਰੀਤਮ!
ਰਚਣਹਾਰ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਾ ਜਾਣੇ।
ਕਿੱਥੋਂ ਲੈ ਕੇ ਕਿੱਥੋਂ ਤਕ ਹੈ,
ਇਸ ਆਕਾਰ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਾ ਜਾਣੇ । 09

**ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਸੀਮਾ ਨਹੀਂ ਕੋਈ,
ਨਾ ਹੀ ਕੁਦਰਤ ਬੰਦਸ਼ ਲਾਵੇ।
ਇਹ ਸਾਡੀ ਆਪਣੀ ਹਸਤੀ ਹੀ,
ਆਪਣੀ ਸੀਮਾ ਆਪ ਬਣਾਵੇ।**

ਦੇਸ਼, ਧਰਮ, ਫਿਰਕੇ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ,
ਸੀਮਾ ਹੀ ਝਗੜੇ ਕਰਵਾਵੇ।
ਜੀਵਨ ਲਈ ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਚਹੁੰਦੀ,
ਜੀਵਨ ਦਾ ਗਲ ਘੁੱਟੀ ਜਾਵੇ।

‘ਇੱਛਾ ਤੇ ਸਮਰੱਥਾ-ਜਾਈ ’
ਇਹ ਸੀਮਾ, ‘ਹਉਮੈ’ ਤਕ ਹੁੰਦੀ।
ਸਹੀ ਮਾਅਨਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚ ਦੇਖੋ,
ਸਾਡੀ ਸੀਮਾ ‘ਮੈਂ’ ਤਕ ਹੁੰਦੀ। 10

ਸਾਡੀ ਸੀਮਾ, ਦਿਨ ਤਕ ਹੋਈ।
ਸਾਡੀ ਸੀਮਾ, ਫੁੱਲ ਤਕ ਹੋਈ।
‘ਪੂਰਣਤਾ’ ਲਈ ਬਣੇ ਆਲਸੀ,
ਸਾਡੀ ਸੀਮਾ, ‘ਭੁੱਲ’ ਤਕ ਹੋਈ।

ਜੀਵ ਨੇ ਖੁਦ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ,
ਘੇਰਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚ ਕੈਦੀ ਕੀਤਾ।
“ਬੰਦਾ ਭੁੱਲਣਹਾਰ ਹੈ”, ਕਹਿ ਕੇ,
ਇਹ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਮਜ਼ਾਕ ਸੀ ਕੀਤਾ।

**‘ਰੱਬ’ ਦੇ ਤੁੱਲ, ਸਾਡੇ ਵਿਚੋਂ ਹੀ,
ਕੋਈ ਕੋਈ ‘ਅਵਤਾਰ’ ਹੋਇਆ ਹੈ।
ਇਸ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਮਿਥੀ ਹੋਈ,
ਹਰ ਸੀਮਾ ਤੋਂ ਪਾਰ ਹੋਇਆ ਹੈ। 11**

ਇਹ ਕੁਦਰਤ ਨਿਰਭਓ ਹੈ, ਪ੍ਰੀਤਮ!
ਇਹ ਕੁਦਰਤ ਨਿਰਵੈਰ ਹੈ, ਪ੍ਰੀਤਮ!
ਹੈ ਸੁਹੱਪਣ ਤਾਂ ਸਭ ਦੇ ਲਈ,
ਸਭ ਦੇ ਲਈ ਹੀ ਕਹਿਰ ਹੈ, ਪ੍ਰੀਤਮ!

ਨਾ ਇਹ ਛੋਟਾ ਵੱਡਾ ਜਾਣੇ।
ਨਾ ਇਹ ਗੋਰਾ ਕਾਲਾ ਜਾਣੇ
ਨਾ ਇਹਦੇ ਲਈ ਕੋਈ ਅਧਰਮੀਂ,
ਨਾ ਕੋਈ ਧਰਮਾਂ ਵਾਲਾ, ਜਾਣੇ।

ਠੰਡ ਲਗਦੀ ਤਾਂ ਸਭ ਨੂੰ ਲਗਦੀ,
ਗਰਮੀ ਲੱਗੇ, ਸਭ ਨੂੰ ਲੱਗੇ।
ਪਾਣੀ ਸਭ ਦੀ ਪਿਆਸ ਬੁਝਾਵੇ,
ਹਵਾ ਵਗੇ ਤਾਂ ਸਭ ਲਈ ਵਗੇ। 12

ਕੁਦਰਤ ਨੂੰ ਕੋਈ ਜਿੱਤ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ,
ਭਾਵੇਂ ਲੱਖਾਂ ਜ਼ੋਰ ਲਗਾਵੇ,
ਪਰ ਜੇ ਸਮਝੇ ਇਸ ਕੁਦਰਤ ਨੂੰ,
ਇਹ ਉਸਦੀ ਦੋਸਤ ਬਣ ਜਾਵੇ।

ਬਾਦਬਾਨ ਲਹਿਰਾਂ ਨੂੰ ਚੀਰੇ,
ਕੋਈ ਘਰਾਟ ਚਲਾਈ ਜਾਵੇ।
ਵਿੰਡਮਿੱਲ ਅਤੇ ਡੈਮ ਦੇ ਚੱਕੇ,
ਰਾਤੀਂ ਦਿਨੇ ਘੁਮਾਈ ਜਾਵੇ। 13

ਇਸ 'ਰੂਹ' ਦੀ ਵੀ ਹੋਂਦ ਤਾਂ ਆਪਣੀ,
ਪਰ 'ਚਾਨਣੀ' ਇਸ ਦੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।
ਜੇ 'ਸੂਰਜ' ਚਾਨਣ ਨਾ ਦੇਵੇ,
ਤਾਂ ਨ੍ਹੋਰੇ ਵਿਚ ਦਿਸਦੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। 14

ਕਦੀ ਕਦੀ ਇਹ ਵੀ ਲਗਦਾ ਹੈ,
ਕੁਦਰਤ ਕੇਡਾ ਜੁਲਮ ਕਮਾਵੇ,
ਭੋਲੇ -ਭਾਲੇ ਵਸਦੇ ਰਸਦੇ,
ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਮਾਰ ਮੁਕਾਵੇ।

ਫੁੱਲਾਂ ਨੂੰ ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਰੋਲੇ,
ਜਦ ਪਤਝੜ ਦਾ ਮੌਸਮ ਆਵੇ।
ਨਵੇਂ ਫੁੱਲ ਤੱਕੇ ਤਾਂ ਸਮਝੇ,
ਕਿਉਂ ਇਹ 'ਕੁਝ ਇਕ ਨਾਮ' ਮਿਟਾਵੇ। 15

**ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਤੋਰਾ ਤੋਰਨ ਲਈ,
ਜੀਵ ਦਾ ਜੀਵ ਆਧਾਰ ਵੀ ਹੁੰਦਾ।
ਤੇ ਏਸੇ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਖ਼ਾਤਿਰ,
ਜੀਵ ਦਾ ਜੀਵ ਆਹਾਰ ਵੀ ਹੁੰਦਾ। 16**

ਕਿਸੇ ਆਖਿਆ, “ਰੱਬ ਵੀ ਹੁੰਦਾ;
ਮਿਲ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸਭ ਕੁਝ ਦੇਵੇ।”
ਧਰਮ, ਧੁਜਾ ਤੇ ਧਰਮਰਾਜ ਵੀ
ਏਸੇ ਸੋਚ ਦੇ ਹੀ ਨੇ ਮੇਵੇ।

ਰੱਬ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਤੁਰਿਆ ਜਿਹੜਾ,
ਉਸ ਦਾ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ, ਕਮਰਾ ਬਣਿਆਂ।
ਉਸ ਕਮਰੇ ਦੀ ਹਰ ਕੰਧ ‘ਸ਼ੀਸ਼ਾ’
ਉਹ ਕਮਰਾ ਜਾਵੇ ਨਾ ਮਿਣਿਆਂ।

ਲੱਖਾਂ ਕਸ਼ਟ ਉਠਾ ਕੇ ਜਿਹੜਾ,
ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੰਧ ਦੇ ਨੇੜੇ ਆਇਆ।
ਓਸ ਕੰਧ ਨੇ, ਹੌਲੀ ਦੇ ਕੇ,
ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਆਪ ਦਿਖਾਇਆ। 17

**ਜੀਵਨ ਸੌਖਾ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ,
‘ਚੇਤਨਾ ਵਿਚ’, ਸਬੱਬ ਬਣੇ ਨੇ।
ਇਸ ਦਾ ਸਾਥ ਜੋ ਲੈ ਕੇ ਚੱਲੇ,
ਰੱਬ ਲੱਭਿਆ ਨਹੀਂ, ਰੱਬ ਬਣੇ ਨੇ। 18**

ਧਰਮ ਅਤੇ ਸਿਆਸਤ ਦੇ ਨਾਂ ‘ਤੇ,
ਇਹ ਜੋ ਸਾਡੀਆਂ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ,
ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਨੇ,
ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਲਾਵਣ ਪਾਬੰਦੀਆਂ।

ਮੌਤ-ਵਾਦੀ ਨੇ ਰਾਜ-ਨੀਤੀਆਂ,
ਮੌਤ-ਵਾਦੀ ਹੀ ਧਰਮ ਬਣੇ ਨੇ।
ਮੌਤ-ਵਾਦੀ ਹੀ ਸੋਚ ਹੈ ਸਾਡੀ,
ਮੌਤ-ਵਾਦੀ ਹੀ ਕਰਮ ਬਣੇ ਨੇ।

ਪਰ ਕੁਦਰਤ ਜੀਵਨ-ਵਾਦੀ ਹੈ,
ਇਸ ਨੇ ਜੀਵਨ ਚਲਦਾ ਰੱਖਣਾ।
ਇਸ ਦੀ ਹੋਂਦ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ,
ਫਲਦਾ, ਗਲਦਾ, ਫਲਦਾ ਰੱਖਣਾ।

ਨਿਰਾ ‘ਅਮਨ’ ਜੀਵਨ ਹੋ ਸਕਦੈ,
ਨਿਰਾ ‘ਅਮਨ’ ਕੁਦਰਤ ਨੂੰ ਖੋਰੇ।
ਨਿਰਾ ‘ਅਮਨ’ ਕੁਦਰਤ ਨਹੀਂ ਚਹੁੰਦੀ,
ਨਿਰਾ ‘ਅਮਨ’ ਜੀਵਨ ਨਾ ਤੋਰੇ। 19

ਜੀਵਨ ਉੱਤੇ ਮੌਤ ਦਾ ਸਾਇਆ,
ਕਿਸੇ ਧਰਮ ਤੋਂ ਮਿਟ ਨਹੀਂ ਸਕਣਾ।
ਧਰਮ, ਜੋ ਕੁਦਰਤ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਹੈ,
ਕੁਦਰਤ ਸਾਹਵੇਂ ਟਿਕ ਨਹੀਂ ਸਕਣਾ।

ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਤੋਰਾ ਤੋਰਨ ਲਈ,
ਜੀਵ ਦਾ ਜੀਵ ਆਧਾਰ ਰਹੇਗਾ।
ਤੇ ਏਸੇ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਖ਼ਾਤਿਰ,
ਜੀਵ ਦਾ ਜੀਵ ਆਹਾਰ ਰਹੇਗਾ। 20

ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਇਹ ਵੀ ਨਿਯਮ ਹੈ,
ਕੋਈ ਨਾ ਏਥੋਂ ਮਿਟਣਾ ਚਾਹਵੇ।
ਘੇਰਾ ਸੁੰਗੜਦਾ ਜੇ ਦੇਖੇ,
ਤੱਟ ਫੱਟ ਬਾਹਰ ਆ ਜਾਵੇ।

ਅੱਤਵਾਦ 'ਕਰਮ' ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ,
ਇਹ ਤਾਂ 'ਪ੍ਰੀਤੀ-ਕਰਮ' ਹੈ, ਪ੍ਰੀਤਮ!
ਆਪਣੀ ਆਪ ਸੁਰੱਖਿਆ ਕਰਨਾ,
ਇਹ ਹਰ ਇਕ ਦਾ 'ਧਰਮ' ਹੈ, ਪ੍ਰੀਤਮ!

ਅੱਤਵਾਦੀ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਜੰਮਦਾ,
ਇਹ ਸਮਾਜ ਦੀ ਦੇਣ ਹੈ, ਪ੍ਰੀਤਮ!
ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ, ਧੱਕੇਸ਼ਾਹੀ
ਦੇ ਰਿਵਾਜ ਦੀ ਦੇਣ ਹੈ, ਪ੍ਰੀਤਮ!

ਅੱਤਵਾਦੀ ਚੰਗੇ ਨਹੀਂ ਲਗਦੇ,
ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਬਣਾਓ।
ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ, ਰਾਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ,
ਆਪੇ ਕੰਡੇ ਨਾ ਉਗਾਓ। 21

ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ, ਪ੍ਰੀਤਮ!
ਜੀਵਨ ਜੀਵੇ ਅਤੇ ਸ਼ਿੰਗਾਰੋ।
ਇਸ ਨੇ ਆਪੇ ਤੁਰਦੇ ਬਣਨਾ,
ਅਣਿਆਈ ਮੌਤੇ ਨਾ ਮਾਰੋ। 22

**ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਜੇ ਦੁੱਖ ਬੜੇ ਨੇ,
ਸੁਖ ਲਈ ਤਾਣ ਲਗਾ ਕੇ ਜੀਵੋ।
ਜਦ ਤਕ ਸਾਹ ਵਿਚ ਸਾਹ ਹੈ, ਪ੍ਰੀਤਮ!
ਵਿਸ਼-ਮਈ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨੂੰ ਪੀਵੋ। 23**

ਕੱਲ੍ਹ ਸਮੇਂ ਨੇ ‘ਕੀ ਕੀਤਾ ਸੀ’,
ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਖਬਰੇ ‘ਕੀ ਕਰ ਜਾਵੇ’,
ਪਿੱਛੇ, ਅੱਗੇ ਦੇ ਫਿਕਰ ਵਿਚ,
ਕਿਤੇ ਨਾ ‘ਹੁਣ ਦਾ ਪਲ’ ਮਰ ਜਾਵੇ। 24

ਸਮਿਆਂ ਦੇ ਘਰ ਜੀਵਨ ਮਿਟਣੇ,
ਜੀਵਨ ਦੀ ਹਰ ਸ਼ੈਅ ਨੇ ਮਿਟਣਾ।
ਸਮਿਆਂ ਦਾ ਸਭ ਕੁਝ ਕਿਰ ਜਾਣਾ,
ਪਰ ਸਮਿਆਂ ਦਾ ਕੁਝ ਨਾ ਘਟਣਾ। 25

‘ਜੀਵ’ ਅਤੇ ‘ਨਿਰਜੀਵ’ ਹੀ ਨਹੀਂ,
ਹੋਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਕੀ ਏਥੇ।
ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਉਹ ਅੱਖ ਹੀ ਨਹੀਂ,
‘ਸਾਡੀ ਹੀ ਦੁਨੀਆਂ’ ਜੋ ਦੇਖੇ।

ਨੂੰਰੇ ਵਿਚੋਂ ਜੀਵਨ ਆਵੇ,
ਨੂੰਰੇ ਦੇ ਵੱਲ ਤੁਰਿਆ ਜਾਵੇ
ਜਿਹੜਾ ਇਸ ਦੇ ਰਾਜ਼ ਨੂੰ ਸਮਝੇ,
ਉਹ ਨਾ ਆਪਣਾ ਸਮਾਂ ਗੁਆਵੇ।

ਉਹ ਤਾਂ ਹਰ ‘ਪਲ’, ਉਮਰ ਬਣਾਵੇ।
ਗਾਵੇ, ਗਿੱਧੇ, ਭੰਗੜੇ ਪਾਵੇ।
ਜੀਵਨ ਦੇ ਇਸ ਚੋਲੇ ਤਾਈਂ,
ਰੱਜ ਕੇ ਮਾਣੇ, ਖੂਬ ਹੰਡਾਵੇ।

ਨਾ ਉਹ ਫੇਰ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਡਰਦਾ,
ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਉਹ ਡਰਾਵੇ।
ਨਾ ਫਿਰ ਕੋਈ ਦੁਸ਼ਮਣ ਉਸਦਾ,
ਨਾ ਹੀ ਵੈਰ ਵਿਰੋਧ ਕਮਾਵੇ।

ਦੁਨੀਆਂਦਾਰੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ,
ਰੋਜ਼ ਨਵਾਂ ਇਕ ਬੂਟਾ ਲਾਵੇ।
ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਹਰ ਸ਼ੈਅ ਮਾਨਣ ਨੂੰ,
ਚੰਦਰਮਾ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਜਾਵੇ।

ਪਿੱਛੇ ਦੀ ਕੋਈ ਝਾਕ ਨਾ ਰੱਖੇ,
ਅੱਗੇ ਰਾਹ ਸੁਵਾਰੀ ਜਾਵੇ।
ਜੋ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਕਰਦਾ ਜਾਵੇ,
ਨਾ ਹੋ ਸਕੇ, ਵਿਸਾਰੀ ਜਾਵੇ।

ਮਨ ਅਤੇ ਦਿਲ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ,
ਜਜ਼ਬੇ ਨਹੀਂ ਅਸੂਲ ਨਿਭਾਵੇ।
ਕੱਟੜਤਾ ਦੇ ਕਾਰਖਾਨੇ ਵਿਚ,
ਨਰਕ ਨਹੀਂ ਸਵਰਗ ਬਣਾਵੇ।

ਆਪੂੰ ਕਿਸੇ 'ਚ ਦਖਲ ਨਾ ਦੇਵੇ,
ਹੱਥ ਮੰਗੇ ਕੋਈ, ਹੱਥ ਵਧਾਵੇ
ਤੇ ਉਸ ਹੱਥ ਦੀ ਲਾਜ ਰੱਖਣ ਲਈ,
'ਆਪਣੀ' ਹਰ ਸੀਮਾਂ ਲੰਘ ਜਾਵੇ।” 26

**ਜਦ ਸਾਡਾ, ਸਾਡੀ ਆਪਣੀ ਹੀ
ਸੀਮਾ ਦਾ ਡਰ ਮਿਟ ਜਾਵੇਗਾ,
ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਹਰ ਇਕ ਜ਼ੱਰਾ,
ਸਾਨੂੰ 'ਸੁੰਦਰ' ਨਜ਼ਰ ਆਵੇਗਾ। 27**

ਸਤਿਯੰਮ ਸ਼ਿਵਮ ਸੁੰਦਰਮ-3

ਸਤਿਯੰਮ ਸ਼ਿਵਮ ਸੁੰਦਰਮ !

ਸਤਿਯੰਮ ਸ਼ਿਵਮ ਸੁੰਦਰਮ !

ਜਦ ਜੀਵਨ ਦੇ ਤਨ ਨੂੰ ਦੇਖਾਂ,
ਇਸ ਦਾ ਇਕ ਇਕ ਅੰਗ ਅਜੂਬਾ।
ਜਦ ਜੀਵਨ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਦੇਖਾਂ,
ਇਸ ਦਾ ਹਰ ਇਕ ਢੰਗ ਅਜੂਬਾ।
ਬਨਸਪਤੀ ਦਾ ਹਰ ਰੁੱਤ ਅੰਦਰ,
ਆਪਣਾ ਆਪਣਾ ਰੰਗ ਅਜੂਬਾ।
ਬ੍ਰਹਿਮੰਡਾਂ ਦੇ ਸਾਗਰ ਅੰਦਰ,
ਉੱਠਦੀ ਹਰ ਤਰੰਗ ਅਜੂਬਾ।

ਇਹ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਨਜ਼ਰੀਂ ਆਵੇ,
ਸੁਹਣਾ ਲੱਗੇ, ਦਿਲ ਨੂੰ ਭਾਵੇ।

ਧਰਤੀ ਹੋਣਾ, ਪਾਣੀ ਹੋਣਾ,
ਹਵਾ ਅਤੇ ਆਕਾਸ਼ ਦਾ ਹੋਣਾ।
ਚੰਦ ਅਤੇ ਸੂਰਜ ਦਾ ਹੋਣਾ,
ਨਿੱਘ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾ ਹੋਣਾ।
ਨਿੱਤ ਮਉਲਦੀ ਬਨਸਪਤੀ ਤੇ
ਨਿੱਤ ਜਨਮਦਾ ਜੀਵਨ ਹੋਣਾ।
ਬੁਢਾਪੇ ਦੀ ਗੋਦ ਦੇ ਅੰਦਰ,
ਖੇਡ ਖੇਡਦਾ ਬਚਪਨ ਹੋਣਾ।

ਇਹ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਨਜ਼ਰੀਂ ਆਵੇ,
ਸੁਹਣਾ ਲੱਗੇ, ਦਿਲ ਨੂੰ ਭਾਵੇ।

**ਮੈਂ ਓਥੇ ਹਾਂ, ਕਰਤਾ ਵਾਂਗੂੰ,
ਕਿਰਤ ਵੀ ਜਿੱਥੇ ਕਿਰਤ ਕਮਾਵੇ।
ਕਲਾਕਾਰ ਦੀ ਹਰ ਇਕ ਰਚਨਾ,
ਅੱਗਿਓਂ ਅੱਗੇ ਰਚਦੀ ਜਾਵੇ।
ਰਚਦੀ ਜਾਵੇ, ਰਚਦੀ ਜਾਵੇ,
ਰਚਦੀ ਜਾਵੇ, ਅੰਤ ਨਾ ਪਾਵੇ।
ਨਾ 'ਆਪੇ' ਦੀ ਸੋਝੀ ਆਵੇ,
ਨਾ 'ਕਰਤਾ' ਦੀ ਸੋਝੀ ਆਵੇ।**

ਇਹ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਜਾਵੇ,
ਸੁਹਣਾ ਲੱਗੇ, ਦਿਲ ਨੂੰ ਭਾਵੇ ।

ਗਿਆਨ, ਹਨੇਰਾ ਮੋਟੀ ਜਾਵੇ,
ਆਪਣੀ ਜੋਤੋਂ ਜੋਤ ਜਗਾਵੇ।
ਖੰਡਾਂ, ਬ੍ਰਹਿਮੰਡਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ,
ਅਣਡਿੱਠੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਿਖਲਾਵੇ।
ਗਰਭ-ਪੀੜ ਤੋਂ ਮਰਨ-ਪੀੜ ਤਕ,
ਹਰ ਇਕ ਰਚਨਾ ਪੰਥ ਮੁਕਾਵੇ।
ਆਪਣੀ ਗਿਆਨ-ਕੁੰਡਲੀ ਅੰਦਰ,
ਅੱਖਰ ਅੱਖਰ ਜੋੜੀ ਜਾਵੇ।

ਇਹ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਜਾਵੇ,
ਸੁਹਣਾ ਲੱਗੇ, ਦਿਲ ਨੂੰ ਭਾਵੇ।

ਚੱਕਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਤੁਰਦੀ ਹਰ ਸ਼ੈਅ,
ਏਥੇ, ਓਥੇ ਨਜ਼ਰੀਂ ਆਵੇ।
ਜੇ ਲੁਕ ਜਾਵੇ, ਫਿਰ ਦਿਸ ਜਾਵੇ,
ਜੇ ਦਿਸ ਜਾਵੇ, ਫਿਰ ਲੁਕ ਜਾਵੇ।
ਮੌਤ ਵੀ ਹੈ 'ਪਰਧਾਨਾ' ਵਿਚੋਂ
ਇਹ ਵੀ ਆਪਣਾ ਫ਼ਰਜ਼ ਨਿਭਾਵੇ।
ਇਸ ਰਚਨਾ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਵਿਚ,
ਇਹ ਵੀ ਆਪਣਾ ਹਿੱਸਾ ਪਾਵੇ।

ਇਹ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਜਾਵੇ,
ਸੁਹਣਾ ਲੱਗੇ, ਦਿਲ ਨੂੰ ਭਾਵੇ।

ਅਗਜ਼ਲ

ਉਹ ਤਸੱਵਰ ਵੀ ਕਿਸੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਕੀ ਕਰੇ!
ਜੋ ਵੀ ਸਮਝੇ ਏਸ ਕੁਦਰਤ ਨੂੰ, ਮਰਨ ਤੋਂ ਨਾ ਡਰੇ।

ਏਸ ਕੁਦਰਤ ਵਿਚ ਹਮੇਸ਼ਾ ਤਾਜ਼ਗੀ ਰੱਖਣ ਲਈ,
ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਏਥੇ ਜੋ ਵੀ ਜਨਮੇ ਉਹ ਮਰੇ।

ਧਰਤੀਆਂ ਦੇ ਵਾਸਤੇ, ਕਿਉਂ ਨਿਯਮਤ ਰਾਹ ਨੇ?
ਹਨ ਬੜੇ ਅਸਮਾਨ ਪਸਰੇ, ਆਸਮਾਨਾਂ ਤੋਂ ਪਰੇ।

ਰੱਖਿਆ ਹੈ ਧਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਚੰਦਾਂ ਨੇ ਸ਼ਿਸ਼ਕੇਰ ਕੇ,
ਆਈ ਤੇ ਆ ਕੇ ਵੀ ਕੋਈ, ਕਦਮ ਪਾਸੇ ਨਾ ਧਰੇ।

ਕਿਹੜੀ ਖਿੱਚ ਦਾ ਢਿੱਡ ਏਦਾਂ ਖਾਂਦੇ ਖਾਂਦੇ ਪਾਟਿਆ!¹
ਤੇ ਜਾ ਨਗੀਨੇ ਖਿੱਲਰੇ, ਅਸਮਾਨ ਦੀ ਹਰ ਨੁੱਕਰੇ।

ਇੱਛਣ-ਵਾਲੇ² ਦੀ ਕਦੇ ਜੇ ਇੱਛਾ-ਸ਼ਕਤੀ ਨਾ ਰਹੀ,
ਨਾਭ-ਕਮਲ 'ਚੋਂ ਕਿੰਜ ਕੋਈ ਫੇਰ ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਉੱਭਰੇ।

ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਆਪਣੇ ਵੀ ਦਿਲ ਨੂੰ ਕਲਪਾ ਕੇ ਗਈ,
ਜੇ ਸੁਖੀ ਰਹਿਣਾ ਤਾਂ ਪ੍ਰੀਤਮ! ਨਾ ਪਰਖ ਖੋਟੇ ਖਰੇ।

1. ਬਿੱਗ-ਬੈਂਗ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਹੈ। 2. ਪਰਮਾਤਮਾ

ਸੋਚਣ-ਸ਼ਕਤੀ

ਬਿਸਤਰੇ ਦੇ ਹੇਠ ਧਰਤੀ ਛੁਹ ਸਕਾਂ,
ਪਰ ਇਹ ਧਰਤੀ ਦੇਖਿਆਂ ਦਿਸਦੀ ਨਹੀਂ।
ਅੰਬਰ ਕੋਈ, ਛੱਤ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਲੁਕ ਰਿਹਾ,
ਕੋਈ ਕਾਇਆ ਵੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਨਹੀਂ।

ਅੱਖਾਂ ਤਾਂ ਉਹ ਹੀ ਨੇ ਜੋ ਸਨ ਦਿਨ ਸਮੇਂ
ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਤਾਣ ਤੱਕਣ ਦਾ ਨਹੀਂ।
ਹੋਰ ਕੁਝ ਕੀ ਦਿਸ ਸਕੇਗਾ ਇਸ ਸਮੇਂ!
ਹੱਥ ਪਸਾਰੇ ਹੱਥ ਵੀ ਦਿਸਦਾ ਨਹੀਂ।

ਹੋਰ ਕੁਝ ਹੋਵੇ ਨਾ ਹੋਵੇ ਨੂਰ ਵਿਚ,
ਸੋਚਣ-ਸ਼ਕਤੀ ਸੋਚ ਨੂੰ ਲੈ ਆਵੰਦੀ।
ਸੋਚ, ਐਸੀ ਹੈ ਕਿ ਨੂਰੇ ਵਿਚ ਵੀ,
ਜਗਮਗਾਉਂਦਾ ਇਕ ਜਹਾਨ ਵਸਾਵੰਦੀ।

ਉਸ ਜਹਾਨ ਦੇ ਵਿਚ ਦੁਨੀਆਂ ਜੰਮਦੀ,
ਉਸ ਜਹਾਨ ਦੇ ਵਿਚ ਦੁਨੀਆਂ ਮਰ ਰਹੀ।
ਪੰਘੂੜੇ ਤੋਂ ਚਿਖਾ ਦੇ ਤਾਈਂ ਜੋ ਵੀ ਨੇ,
ਵੱਖਰੇ ਵੱਖਰੇ ਕੰਮ ਇਹ ਦੁਨੀਆਂ ਕਰ ਰਹੀ।

ਨੂਰ ਵਿਚ ਕੁਝ ਹੋਰ ਤਾਂ ਨਾ ਕਰ ਸਕਾਂ,
ਅੱਧੀ ਰਾਤੀਂ ਬੈਠ ਕੇ ਇਹ ਸੋਚਦਾਂ।
ਓਸ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਨਜ਼ਾਰਾ ਲੈਣ ਨੂੰ,
ਇਕ ਸਵੇਰੇ ਦੇ ਲਈ ਹਾਂ ਲੋਚਦਾਂ।

ਸਿਫਰ ਦਾ ਮਤਲਬ 'ਕੁਝ ਨਹੀਂ' ਹੁੰਦਾ,
ਇੰਜ ਕਹਿਣਾ ਪਰ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। 1

ਸਿਫਰ ਦਾ ਘੇਰਾ ਦਸਦਾ ਹੈ ਕਿ,
ਸਿਫਰ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਸਫਰ ਹੈ।
ਏਸ ਸਫਰ ਦਾ 'ਆਦਿ ਤੇ ਅੰਤ'
ਹਰ ਇਕ ਥਾਂ 'ਤੇ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। 2

ਏਸ ਸਿਫਰ ਦੇ ਸਫਰ ਦੇ ਉੱਤੇ,
ਭਵਿੱਖ ਵੀ ਅੱਗੇ, ਭੂਤ ਵੀ ਅੱਗੇ।
ਜਾਂ ਇੰਜ ਵੀ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ,
“ਭੂਤ ਵੀ ਪਿੱਛੇ, ਭਵਿੱਖ ਵੀ ਪਿੱਛੇ”।
ਤੇ ਜਾਂ ਇੰਜ ਵੀ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ,
“ਇਹ ਸਿਫਰ, ਏਨਾ ਕੁਝ ਹੋ ਕੇ,
'ਸਮੇਂ-ਸਥਾਨ' ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੁੰਦਾ”। 3

ਸਿਫਰ ਦਾ ਘੇਰਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ,
ਇਹ ਸ਼ਾਇਦ 'ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ' ਨੂੰ
ਅੰਦਰ ਡੱਕਣ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ।
ਜਾਂ ਇਕ ਛੋਟੇ 'ਕੁਝ ਨਹੀਂ' ਨੂੰ,
ਇਕ ਵੱਡੇ 'ਕੁਝ ਨਹੀਂ' ਦੇ ਕੋਲੋਂ,
ਬਚਾ ਕੇ ਰੱਖਣ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ। 4

ਸਿਫਰ 'ਸੂਨਯ' ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।
'ਸੂਨਯ' ਸਿਫਰ ਨਹੀਂ ਪਰ ਹੁੰਦਾ।
'ਸੂਨਯ' ਖਲਾਅ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ ਦੂਜਾ। 5

ਨੌਂ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੇਹੀ ਦੇ ਨੇ,
ਅਤੇ ਜੋ ਦਸਵਾਂ ਦੁਆਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ,
ਉਹ ਗੁਪਤ ਹੈ।
ਆਮ ਅੱਖ ਨੂੰ ਦਿਸਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।
ਜਿਸ ਨੂੰ ਦਸਵਾਂ ਦੁਆਰ ਦਿਸ ਜਾਵੇ,
ਉਹ ਜੀਵਨ ਸਫਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ।

ਇਹ 'ਦਸਵਾਂ', ਇਹ ਸਿਫਰ, ਇਹ ਸੂਨਯ,
ਜਦ ਨੌਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ,
ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵੇਲ ਹੈ ਵਧਦੀ,
ਨੌਆਂ 'ਤੇ ਰਹਿ ਜਾਣ ਦੀ ਥਾਂ 'ਤੇ,
ਏਸ ਸੂਨਯ, ਇਸ ਸਿਫਰ ਦਾ ਕਰਕੇ,
ਉਹ ਬੈ-ਓੜਕ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਨੇ।

ਏਸ ਸਿਫਰ ਦੇ ਘੇਰੇ ਅੰਦਰ,
ਸਭ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਸਮਾਅ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। 6

ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੀ ਕਦਰ ਨਾ ਕਰਨੀ,
ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਬੇਕਾਰ ਸਮਝਣਾ,
ਸਿਫਰ ਦੇ ਵਾਂਗ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ। 7

ਵੰਗਾਂ, ਸਿਫਰ ਵਰਗੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ,
ਕੰਛਣ, ਕੜੇ ਵੀ ਸਿਫਰ ਦੇ ਵਰਗੇ,
ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਖੁਸ਼ੀਆਂ, ਖੇੜੇ। - 8

ਕੰਪਿਊਟਰ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਵੀ,
ਏਸ ਸਿਫਰ ਦੀ ਅਹਿਮ ਜਗਹ ਹੈ। 9

ਇਹ ਸਿਫਰ ਨਿਰਜੀਵ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।
ਇਹ ਜੜ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਚੇਤਨ ਵੀ। 10

ਸਿਫਰ, ਕਿ ਜੋ ਸ਼ੂਨਯ ਹੁੰਦਾ ਹੈ,
ਸ਼ੂਨਯ, ਜਿਸ ਦਾ ਮਾਅਨਾ, ‘ਖਾਲੀ’
ਕੁਝ ਵੀ, ਖਾਲੀ ਕਿੰਜ ਹੋ ਸਕਦੈ!
ਸਰਬਵਿਆਪਕ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ,
ਕੀ ਉਹ ਸਿਫਰ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ?
ਜੇ ਹੁੰਦੈ, ਤਾਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ,
“ਸਰਬਵਿਆਪਕ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ,
ਇਹ ਸਿਫਰ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਹਰ ਥਾਂ”। 11

ਸਿਫਰ ਪਹੀਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਕਰਕੇ,
ਦੁਨੀਆਂ ਚੰਦ ਤਕ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।
ਦੁਨੀਆਂ ਮੰਡਲ ਗਾਹ ਸਕਦੀ ਹੈ। 12

ਸਿਫਰ ਦਾ ਅੰਦਰ ਖਾਲੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।
ਇਹ ਹੋ ਸਕਦੈ, ਅੱਖ ਅਸਾਡੀ,
ਇਸ ਨੂੰ ਦੇਖਣ, ਸਮਝਣ ਦੇ ਲਈ
ਅਜੇ ਤਾਈਂ ਹੈ ਗਿਆਨ-ਵਿਹੁਣੀ। 13

ਸਿਫਰ ਦੇ ਵਿੱਚੋਂ, ਜੀਵਨ ਬਣਨਾ, ਦੁੱਖਦਾਈ ਹੈ।
ਮੁੜ ਕੇ ਸਿਫਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜਾਣਾ, ਦੁੱਖਦਾਈ ਹੈ। 14

ਏਸ ਸਿਫਰ ਦੀ ਹਸਤੀ ਅੰਦਰ,
ਹਰ ਜੀਵਨ ਦੀ ਪੂਰਣਤਾ ਹੈ। 15

ਸਾਨੂੰ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਤਾਂ,
ਇਹ ਸਿਫਰ ਏਥੇ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। 16

ਟਾਪੂ

ਸਾਗਰ ਦੇ ਕਾਲੇ-ਪਾਣੀ ਵਿਚ,
ਇਕ ਟਾਪੂ ਨਜ਼ਰ ਪਿਆ ਆਵੇ।
ਇਸ ਦੇ ਇਕ ਪਾਸਿਓਂ ਨਿੱਕਲ,
ਇਕ ਰੰਗ-ਦਾਰ ਨਦੀ ਪਈ ਜਾਵੇ।

ਇਸ ਦੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਬਰੇਤਾ,
ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਹੈਨ ਚੱਟਾਨਾਂ।
ਪਾਣੀ ਦੇ ਵਿਚ ਸ਼ੋਰ ਮਚਾਇਆ,
ਬੱਚਿਆਂ, ਬੁੱਢਿਆਂ ਅਤੇ ਜਵਾਨਾਂ।

ਇਸ ਦਾ ਪਾਣੀ ਮਦਰਾ ਵਰਗਾ,
ਲਹਿਰ ਲਹਿਰ ਲਹਿਰਾਉਂਦਾ ਜਾਵੇ।
ਇਸ ਦੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਗੋਤੇ ਖਾਵੇ,
ਕੋਈ ਤੁਰਦਾ, ਕੋਈ ਤਰਦਾ ਜਾਵੇ।

ਕੁਝ ਇਕ ਲੋਕ ਬਰੇਤੇ ਉੱਤੇ,
ਪਾਣੀ ਦੇ ਸੰਗ ਤੁਰਦੇ ਜਾਣ।
ਉੱਪਰੋਂ ਸੂਰਜ ਅਤੇ ਥੱਲਿਓਂ
ਰੇਤਾ ਦਾ, ਰਹੇ ਨਿੱਘ ਮਾਣ।

ਕੁਝ ਲੋਕੀ ਦੂਜੇ ਕੰਢੇ 'ਤੇ,
ਡੰਡੀਆਂ ਉੱਤੇ ਤੁਰਦੇ ਜਾਣ।
ਉੱਚੀਆਂ ਨੀਵੀਆਂ ਖਾਈਆਂ ਦੇ ਵਿਚ,
ਪੈਰ ਪੈਰ ਤੇ ਠੋਕਰ ਖਾਣ।

ਇਹ ਵਹੀਰ, ਲੰਮੇ ਸਮਿਆਂ ਤੋਂ,
ਏਸ ਨਦੀ ਸੰਗ ਤੁਰਦੀ ਜਾਵੇ।
ਟਾਪੂ ਦੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਇਹ,
ਏਸੇ ਸਾਗਰ ਵਿਚ ਸਮਾਵੇ।

ਇਕ ਕਦਮ ਇਕ ਦਰਵਾਜ਼ੇ 'ਚੋਂ

ਮੈਂ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਆ ਵੜਿਆ ਹਾਂ।
ਮੈਂ ਸਾਗਰ ਵਿਚ ਆ ਵੜਿਆ ਹਾਂ।
ਘਰ ਦੀ ਚਾਰ-ਦੀਵਾਰੀ ਛੱਡ ਕੇ,
ਮੈਂ 'ਬਾਹਰ' ਵਿਚ ਆ ਵੜਿਆ ਹਾਂ।

ਪਰ ਇਹ ਜੰਗਲ ਨਹੀਂ ਡਰਾਉਣਾ,
ਇਹ ਤਾਂ 'ਬਿੰਦਰਾ-ਬਨ' ਹੈ ਸਾਰਾ।
ਇਸ ਸਾਗਰ ਵਿਚ ਡਰ ਨਾ ਕੋਈ,
ਇਹ 'ਕੌਸਰ', ਜੀਵਨ ਦੀ ਧਾਰਾ।

ਸਾਰਾ 'ਬਾਹਰ' ਆਪਣਾ ਹੋਇਆ,
ਹੁਣ ਮੰਜ਼ਿਲ ਦੀ ਲੋੜ ਰਹੀ ਨਾ।
ਬੈਠ ਇਕੱਲਾ ਮੌਜਾਂ ਮਾਣਾ,
ਹੁਣ ਮਹਫਿਲ ਦੀ ਲੋੜ ਰਹੀ ਨਾ।

ਮੈਂ ਆਪੇ ਹੀ 'ਮੈਂ' ਬਣ ਜਾਵਾਂ,
ਮੈਂ ਆਪੇ 'ਮਿੱਤਰ' ਬਣ ਜਾਵਾਂ।
ਮੈਂ ਆਪੇ ਹੀ ਬਣਾ 'ਨਜ਼ਾਰਾ',
ਆਪੇ ਹੀ 'ਨਜ਼ਰ' ਬਣ ਜਾਵਾਂ।

ਸੋਚਾਂ ਦੇ ਮੇਲੇ 'ਚੋਂ ਨਿੱਕਲ
ਮੈਂ ਆਪੇ ਵਿਚ ਖੋ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ
ਮੈਂ ਮੈਨੂੰ ਹੀ ਚੰਗਾ ਲੱਗਾਂ,
ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ।

ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੀ ਚਾਰ-ਦੀਵਾਰੀ,
'ਬਾਹਰ' ਦੇ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋਈ,
ਨਾ ਹੁਣ ਕੋਈ ਬੇਗਾਨਾ ਹੈ
ਨਾ ਹੀ ਏਥੇ ਆਪਣਾ ਕੋਈ।

ਇਕ ਕਦਮ, ਇਕ ਦਰਵਾਜ਼ੇ 'ਚੋਂ,
ਸਾਰਾ ਜੱਗ ਦਿਖਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।
ਇਕ ਕਦਮ, ਇਕ ਦਰਵਾਜ਼ੇ 'ਚੋਂ,
ਬੰਦਿਓਂ ਰੱਬ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਜੜ੍ਹ - ਚੇਤਨ

ਮੇਰੀ 'ਮੈਂ' ਦਾ ਚੱਕਰ ਜਦ ਮਿਟ ਜਾਏਗਾ,
ਤਦ ਕੋਈ ਅਹਿਸਾਸ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਏਗਾ।

ਕਿਉਂ ਕਰਾਂ ਮੈਂ ਚਿੰਤਾ ਜਗਦੀ ਜੋਤ ਦੀ !
ਕਿਉਂ ਕਰਾਂ ਮੈਂ ਚਿੰਤਾ ਵਗਦੀ ਪੌਣ ਦੀ !
ਕਿਉਂ ਕਰਾਂ ਮੈਂ ਚਿੰਤਾ ਚੜ੍ਹਦੇ ਨੀਰ ਦੀ !
ਕਿਉਂ ਕਰਾਂ ਮੈਂ ਚਿੰਤਾ ਮਰਨੀ ਸੋਚ ਦੀ !
ਇਹ ਤਾਂ ਸਭ ਦੁਨਿਆਵੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ,
ਕੁਦਰਤ ਜਾਣੇ ! ਕੀ, ਕਿੱਥੇ, ਕਦ ਰੱਖਣਾ।

ਮਨ ਦੀ, ਰੂਹ ਦੀ, ਦਿਲ ਦੀ ਫੈਲੀ ਰੌਸ਼ਨੀ,
ਜਦੋਂ ਇਹ ਦੇਖਾਂਗਾ ਕਿ ਹੁਣ ਇਹ ਹੈ ਨਹੀਂ,
ਮੇਰੀ 'ਮੈਂ' ਦਾ ਚੱਕਰ ਜਦ ਮਿਟ ਜਾਏਗਾ,
ਤਦ ਕੋਈ ਅਹਿਸਾਸ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਏਗਾ।

ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ ਹੀ ਦੱਸੇ, ਜੋਤੀ ਜਗ ਰਹੀ।
ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ ਹੀ ਦੱਸੇ, ਨ੍ਹੇਰੀ ਆ ਰਹੀ।
ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ ਹੀ ਦੱਸੇ, ਝਰਨਾ ਵਗ ਰਿਹਾ।
ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ ਹੀ ਦੱਸੇ, ਸੋਚ ਸਤਾ ਰਹੀ।
ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ ਹੀ ਦੱਸੇ, ਕਿ ਫੁੱਲ ਮਹਿਕਦੇ।
ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ ਹੀ ਦੱਸੇ, ਕਿਸ ਥਾਂ ਪੀੜ ਹੈ।

**ਇਸ ਅਹਿਸਾਸ ਦੇ ਅੰਦਰ 'ਚੇਤਨ' ਬੰਦ ਹੈ।
ਇਸ ਅਹਿਸਾਸ ਬਿਨਾ ਵੀ ਇਕ ਅਨੰਦ ਹੈ।**

ਮੇਰੀ 'ਮੈਂ' ਦਾ ਚੱਕਰ ਜਦ ਮਿਟ ਜਾਏਗਾ,
ਤਾਂ ਪ੍ਰੀਤਮ ! ਇਹ ਚੇਤਨ, ਜੜ੍ਹ ਬਣ ਜਾਏਗਾ।

ਮਿਲਾਪ

ਐ ਸੱਜਣ! ਤੇਰੀ ਬੁੱਕਲ ਦਾ ਨਿੱਘ,
ਆਪਣਾ ਆਪ ਭੁਲਾ ਦੇਵੇ।
ਸਮਿਆਂ ਤੋਂ ਜਾਗੀ ਭਟਕਣ ਨੂੰ,
ਪਿਆਰ ਦੀ ਨੀਂਦ ਸੁਲਾ ਦੇਵੇ।

ਨਾ ਦਿਲ ਤੜਪੇ, ਨਾ ਮਨ ਸੋਚੇ,
ਨਾ ਕੋਈ ਸ਼ੈਅ ਪੁੱਚੀ ਹੈ,
ਨਾ ਮਸਤੀ, ਨਾ ਚਾਹ ਮਸਤੀ ਦੀ,
ਐਸੀ ਦਸ਼ਾ ਮਿਲਾ ਦੇਵੇ।

ਨਾ ਦੁਨਿਆਵੀ ਖਿੱਚ ਹੀ ਕੋਈ,
ਨਾ ਅੰਬਰ ਦੀਆਂ ਤਾਂਘਾਂ ਹੀ,
ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੌਤ ਕਦੇ ਨਾ ਆਵੇ,
ਉਹ ਜੀਣਾ ਸਿਖਲਾ ਦੇਵੇ।

ਅਸਮਾਨ

ਇਸ ਧਰਤੀ ਦਾ ਵੀ ਕੀ ਹੋਣਾ!
ਜੇ ਅਸਮਾਨ ਨਾ ਹੋਵੇ।
ਨਾ ਦਿਨ ਰਾਤ, ਨਾ ਚੰਦ, ਨਾ ਸੂਰਜ,
ਨਾ ਕੋਈ ਰਸਤਾ ਹੋਵੇ।

ਨਾ ਪਤਾਲ 'ਚ ਵਸਦਾ ਲਾਵਾ,
ਪ੍ਰੀਤਮ! ਉੱਪਰ ਆਵੇ,
ਧਰਤੀ ਦੀ ਕੁੱਖ ਵਿਚਲਾ ਜੀਵਨ,
ਵਿੱਚੇ ਹੀ ਮਰ ਜਾਵੇ।

ਛੇ ਦਿਨ?

ਕੁਝ ਇਕ ਧਰਮੀ ਲੋਕੀ ਕਹਿੰਦੇ,
“ਰੱਬ ਨੇ ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਨੂੰ,
ਛੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ
ਤੇ ਸੱਤਵੇਂ ਦਿਨ ਥੱਕੇ ‘ਰੱਬ’ ਨੇ,
ਵਿਹਲੇ ਰਹਿ, ਆਰਾਮ ਸੀ ਕੀਤਾ।

ਏਸੇ ਕਰਕੇ, ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ,
ਐਸੇ ਹੀ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਏ,
ਕੰਮ ਕਰੋ ਜੋ ਐਤਵਾਰ ਨੂੰ,
ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੂਲੋਂ ਨਾ ਭਾਏ
ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮਿੱਥੀ ਹੋਈ,
ਜੋ ਵੀ ਸਜ਼ਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਪਾਏ।

ਅੱਜ ਦੀ ਸਾਇੰਸ ਨੇ ਸਾਬਤ ਕੀਤਾ,
ਨੌਂ ਬਿਲੀਅਨ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ,
ਧਰਤੀ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਸੀ ਆਈ।

ਆਖਣ ਲੱਗੇ, “ਫਿਰ ਕੀ ਹੋਇਆ!
ਨੌਂ ਬਿਲੀਅਨ ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਵੇਲਾ,
ਸਾਡੇ ਰੱਬ ਦੇ ਛੇ ਦਿਨ ਬਣਦੇ”।

ਮੈਂ ਆਖਿਆ, “ ਚੰਗਾ ਤਾਂ ਫਿਰ,
ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਆਪਣੇ ਐਤਵਾਰ ਨੂੰ,
ਡੇਢ ਬਿਲੀਅਨ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਜਿੰਨਾ,
ਖਿੱਚ ਖਿਚਾ ਕੇ ਲੰਬਾ ਕਰ ਲਓ”।

ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ- ਉਤਪਤੀ

ਹੰਗਾਮਾ?

“ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦੇ ਉਤਪਨ ਵੇਲੇ,
ਇਕ ਹੰਗਾਮਾ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ”।
ਆਖਣ ਵਾਲੇ ਆਖੀ ਜਾਣ,
ਪਰ ਇਹ ਸਕਦੇ ਨਹੀਂ ਪਛਾਣ:

ਖੂਹ ਦਾ ਡੱਢੂ ਜਾਣ ਨਾ ਸਕਦਾ,
ਸਾਗਰ ਦੇ ਵਿਚ ਕੀ ਕੀ ਬੀਤੇ!
ਸਾਗਰ ਦੀ ਸਾਧਾਰਣ ਹਾਲਤ,
ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਹੰਗਾਮਾ ਲੱਗੇ।

‘ਹਵਾ ਦੀ ਚਾਲ ਇਕ ਹੋ ਜਾਵੇ’
ਇਹ ਨਹੀਂ ਕੁਦਰਤ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ।
ਇਕ ਸਾਧਾਰਣ ਬੰਦਾ ਜੇਕਰ,
ਤੇਜ਼ ਹਵਾ ਨੂੰ ਝੱਲ ਨਾ ਸਕੇ
ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਹੰਗਾਮਾ ਲੱਗੇ।

ਬੇ-ਸ਼ੁਮਾਰ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਡਲ ਬਣਨਾ,
ਧਰਤੀ ਦੇ ਇਨਸਾਨ ਦੇ ਤਾਈਂ,
ਭਾਵੇਂ ਇਕ ਹੰਗਾਮਾ ਲੱਗੇ,
ਪਰ ਜਿਸ ‘ਤਾਕਤ’ ਨੇ ਉਹ ਸਿਰਜੇ,
ਸਾਧਾਰਣ ਕਿਰਿਆ ਸੀ ਉਸਦੀ,
ਉਹ ਕੋਈ ਹੰਗਾਮਾ ਨਾ ਸੀ।

ਵਿਕਸਤ

ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਕਸਤ ਬਣਾ,
ਰੱਬ ਨੂੰ ਵੀ, ਰੱਬ ਨਹੀਂ ਦੋਸਤ ਬਣਾ।

‘ਬੀਜ’ ਉਪਰਲੇ ਕਿਲੇ ਨੂੰ ਤੋੜ ਕੇ,
ਖੰਡਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਇਮਾਰਤ ਬਣਾ।

ਇਹ ਹਵਾਵਾਂ ਲੋਹਾ ਵੀ ਖਾ ਜਾਂਦੀਆਂ,
ਲੋਹੇ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ, ਨਵੀਂ ਤਾਕਤ ਬਣਾ।

ਲੰਘਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਖੁਸ਼ਬੋ ਲੈ ਸਕੇ,
ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਬਾਗ ਪਰਫੁਲਤ ਬਣਾ।

**ਉਲਝਣਾ ਦੇਣਾ ਜ਼ਮਾਨਾਂ ਸਿੱਖਿਆ,
ਉਲਝਣਾ ਸੁਲਝਣ ਦੀ ਆਦਤ ਬਣਾ।**

**ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਭਰ ਮਿਲ ਸਕੇ, ਨਾ-ਮਿਲ ਸਕੇ,
ਫਿਰ ਭੀ ਤੂੰ ਅਪਨਾਣ ਦੀ ਹਸਰਤ ਬਣਾ।**

ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਮਰ ਮਰ ਕੇ ਨਾ ਲੰਘਾ ਲਵੀਂ,
ਏਸ ਨੂੰ ‘ਜੀਵਣ ਦੇ ਲਈ’ ਜੁੱਰਤ ਬਣਾ।

ਦੁਨੀਆਂਦਾਰੀ ਦੇ ਝਮੇਲੇ ਛੱਡ ਕੇ,
ਪ੍ਰੀਤਮ! ਆਪਣੇ ਆਪ ਲਈ ਫੁਰਸਤ ਬਣਾ।

ਨਿਰਪ

ਤੂੰ ਨਿਰਪ ਮੈਂ ਕੰਵਲ,
ਮੈਂ ਕਿੰਜ ਤੇਰਾ ਅੰਗ ਹੋ ਸਕਦਾਂ! ਮੈਂ ਮੋਤੀ ਤੂੰ ਨਿਰਜਲ।

ਮੈਂ ਨਿਰਪ ਤੂੰ ਕੰਵਲ,
ਛੁੰਘੀ ਸੋਚ ਕੇ ਜੇ ਦੇਖੇਂ ਤਾਂ, ਇਕ ਹੀ ਨੇ ਇਹ ਜਲ, ਥਲ।

ਮੇਰੇ ਹੰਝੂ, ਮੇਰਾ ਪਸੀਨਾ, ਮੇਰਾ ਖੂਨ ਵੀ ਤਰ ਹੈ,
ਮੇਰੇ ਸੀਨੇ ਦੇ ਵਿਚ ਅਸਲੀ, ਜਜ਼ਬਾਤ ਦਾ ਸਰ ਹੈ,
ਤੂੰ ਮਿਥਿਆ, ਤੂੰ ਬੁੱਤ, ਤੂੰ ਪੱਥਰ, ਤੂੰ ਨਿਰਮੋਹ, ਤੂੰ ਬੇ-ਦਿਲ,
ਮੈਂ ਕਿੰਜ ਤੇਰਾ ਅੰਗ ਹੋ ਸਕਦਾਂ! ਮੈਂ ਮੋਤੀ ਤੂੰ ਨਿਰਜਲ।

ਤੂੰ ਮੋਤੀ, ਹੁਣ ਨਿਰਜਿੰਦ ਮੋਤੀ, ਤੇਰੇ ਸੀਨੇ ਛੋਕ ਪਿਆ,
ਤੇਰੀ ਹੋਂਦ ਅਜੇ ਵੀ ਕਾਇਮ, ਹੁਣ ਤਾਂ ਜਲ ਤੋਂ ਵਿਛੜਿਆ।
ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਹੀ ਅੰਗ ਰਹੇਂਗਾ, ਮੈਂ ਨਿਹਚਲ ਤੂੰ ਨਿਹਚਲ,
ਛੁੰਘੀ ਸੋਚ ਕੇ ਜੇ ਦੇਖੇਂ ਤਾਂ, ਇਕ ਹੀ ਨੇ ਇਹ ਜਲ, ਥਲ।

ਨਾ ਮੈਂ ਨਿਰਪ ਤੇ ਨਾ ਮੈਂ ਨਿਹਚਲ, ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਰਵਾਨੀ,
ਮੈਂ ਛੁੰਘੀ ਤੋਂ ਛੁੰਘੀ ਥਾਂ 'ਤੇ, ਮੈਂ ਰੋਣਕ ਅਸਮਾਨੀ,
ਮੈਂ ਖਾਕੀ ਹੋ ਕੇ ਵੀ ਨਿਰਮਲ, ਮੈਂ ਉੱਤਮ, ਮੈਂ ਉੱਜਲ,
ਮੈਂ ਕਿੰਜ ਤੇਰਾ ਅੰਗ ਹੋ ਸਕਦਾਂ! ਮੈਂ ਮੋਤੀ ਤੂੰ ਨਿਰਜਲ।

ਨਿਰਪ ਅਨਿਰਪ ਦਾ ਤੈਨੂੰ ਪ੍ਰੀਤਮ! ਐਵੇਂ ਭਰਮ ਪਿਆ ਹੈ,
ਤੇਰੀ ਹੋਂਦ ਦੇ ਹਰ 'ਕਤਰੇ' ਨੇ, 'ਨਿਰਪ' ਤੋਂ ਜਨਮ ਲਿਆ ਹੈ,
ਹਵਾ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿੱਥੇ ਹੈ ਸਨ! ਰਕਤ, ਬਿੰਦ ਜਾਂ ਇਹ ਜਲ,
ਛੁੰਘੀ ਸੋਚ ਕੇ ਜੇ ਦੇਖੇਂ ਤਾਂ, ਇਕ ਹੀ ਨੇ ਇਹ ਜਲ, ਥਲ।

ਜੀਵ-ਆਤਮਾ ਦੇ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋਣ ਲਈ

ਅਗਲਾ ਕਦਮ

ਸ਼ੇਰ ਮਚਾਉਂਦੀ ਰਾਤ ਦਾ ਪਹਿਰਾ,
ਕੁਝ ਵੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾ ਆਵੇ,
ਕਦੇ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਬਿਜਲੀ ਚਮਕੇ,
ਇਕ ਅੱਧ ਸ਼ੈਅ ਰੁਸ਼ਨਾਵੇ।

‘ਇਕ-ਚਿੱਤ’ ਜੇ ਚਮਕਾਉਣਾ ਚਾਹਵੇ,
ਤਾਂ ਇਹ ਬਿਜਲੀ ਚਮਕੇ,
ਜਿਸ ਨੂੰ ‘ਸੋਚ’ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ,
ਉਹ ਗੱਲ ਵੀ ਸਮਝਾਵੇ।

ਸੁਣਿਆਂ ਹੈ, ਇਕ ਵਾਰ ‘ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ’ ਸੀ
ਇੰਜ ਬਿਜਲੀ ਚਮਕਾਈ,
‘ਅਰਜਨ’ ਗਿਆਨ-ਹੀਣ ਨੂੰ ਉਸਨੇ,
ਸਾਰੀ ਸਿ੍ਰਸ਼ਟ ਦਿਖਾਈ।

ਚੰਗਾ ਹੋਵੇ ਜੇ ਇਹ ਬਿਜਲੀ,
ਚਮਕੀ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਵੇ,
ਵਿਕਸਿਤ ਹੁੰਦੀ ਰੂਹ ਜੀਵ ਦੀ,
ਅਗਲਾ ਕਦਮ ਉਠਾਵੇ।

ਹਰ ਛਿਣ ਨਵਾਂ ਨਕੋਰ

ਹਰ ਛਿਣ ਨਵਾਂ ਨਕੋਰ, ਓ ਪ੍ਰੀਤਮ!
ਹਰ ਛਿਣ ਨਵਾਂ ਨਕੋਰ।
ਹਰ ਛਿਣ ਹੈ ਕੁਝ ਹੋਰ, ਓ ਪ੍ਰੀਤਮ!
ਹਰ ਛਿਣ ਹੈ ਕੁਝ ਹੋਰ।

ਅੱਖ ਝਮਕਣ ਦੇ ਲਈ, ਓ ਪ੍ਰੀਤਮ!
ਜਿਹੜੀ ਪਲਕ ਝੁਕਾਈ,
ਉਹ ਪਲਕ ਕੁਝ ਹੋਰ ਸੀ, ਪ੍ਰੀਤਮ!
ਜਦ ਮੈਂ ਉਤਾਂਹ ਉਠਾਈ।
ਹਰ ਛਿਣ ਹਰ ਸ਼ੈਅ ਬਦਲੀ ਜਾਵੇ,
ਇਹ ਸਮੇਂ ਦੀ ਤੋਰ, ਓ ਪ੍ਰੀਤਮ!
ਹਰ ਛਿਣ ਨਵਾਂ ਨਕੋਰ।

ਥਿੱਤ, ਵਾਰ ਤੇ ਮਾਹ ਜੋ ਗੁਜ਼ਰੇ,
ਉਹ ਮੁੜ ਕੇ ਨਾ ਆਵੇ।
ਬੇਸ਼ੱਕ ਉਹ ਹੀ ਨਾਮ ਪੁਰਾਣਾ,
ਮੁੜ ਮੁੜ ਕੇ ਦੁਹਰਾਵੇ।
ਇਕ ਨਵਾਂ ਦਿਨ ਲੈ ਕੇ ਆਵੇ,
ਹਰ ਨਵੇਲੀ ਭੋਰ, ਓ ਪ੍ਰੀਤਮ!
ਹਰ ਛਿਣ ਨਵਾਂ ਨਕੋਰ।

ਸਮੇਂ ਦੇ ਚੱਕਰ ਦਾ ਗੋਪੀਆ,
ਕੋਈ ਹੋਰ ਘੁਮਾਵੇ।
ਉਸ ਹੱਥੋਂ ਇਹ ਜੀਵ-ਗੁਲੇਲਾ,
ਬੇਵੱਸ ਘੁੰਮਦਾ ਜਾਵੇ।
ਜਦ ਤਾਈਂ ਨਾ ਇਸ ਦੇ ਹੱਥੀਂ,
ਆ ਜਾਵੇ ਉਹ ਡੋਰ, ਓ ਪ੍ਰੀਤਮ!
ਹਰ ਛਿਣ ਨਵਾਂ ਨਕੋਰ।

ਡੀ. ਐੱਨ. ਏ.

ਇਸ ਦੀ ਬਣਤਰ ਰੱਸੀ ਵਰਗੀ,
ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਲਿਪਟੇ ਰੇਸ਼ੇ।

ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੰਪੂਰਨਤਾ ਵਿਚ,
ਨਾਗ-ਦੇਵ¹ ਦੇ ਪੈਣ ਭੁਲੇਖੇ।

1

ਮਿਥਿਹਾਸਿਕ ਨਾਗ ਜੋ ਸੱਪ ਵਰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਵਿਗਿਆਨਕ-
ਜੀਵ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਹ ਅੱਛਾਈ ਅਤੇ ਬੁਰਾਈ, ਦੋਹਾਂ
ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ।

ਭਗਵਾਨ ਵਿਸ਼ਨੂੰ, ਸਾਕਿਆ ਮੁਨੀ ਬੁੱਧ, ਈਸਾਈ ਮਤ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ
ਨਾਲ ਇਸ ਦਾ ਚਰਚਾ ਹੈ।

ਇਹ ਨਾਗ-ਦੇਵ ਜਦ ਕੁੰਡਲੀ ਮਾਰ ਕੇ ਬੈਠਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਦੀ ਪੂਛ
ਇਸਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡਕ-ਘੇਰੇ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਹੈ, ਜੋ
ਕਦੇ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਰੂਹ

ਜਦੋਂ ਇਹ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਇਸ ਧਰਤੀ ਦੀਆਂ ਇਹਨਾਂ ਅਰਬਾਂ ਰੂਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਰੱਬ ਦਾ ਭਾਣਾ ਕਹਿ ਲਓ ਜਾਂ 'ਬਿੱਗ-ਬੈਂਗ' ਕਹਿ ਲਓ, ਜਿਸ ਦੇ ਹੋਣ ਨਾਲ ਇਹ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਈ ਅਤੇ ਰੂਹਾਂ ਬਣਨ ਲੱਗੀਆਂ। ਉਹ ਇਕ ਕਿਰਿਆ ਸੀ, ਇਕ ਘਟਣਾ ਸੀ। ਹਰ ਘਟਣਾ ਦਾ ਜੇ ਆਦਿ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅੰਤ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਇਕ ਘਟਣਾ ਕਰਕੇ 'ਰੂਹ' ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆ ਸਕਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਕ ਹੋਰ ਘਟਣਾ ਕਰਕੇ, ਮਰ ਵੀ ਸਕਦੀ ਹੈ।

1.

ਰੂਹ ਸੈਭੰ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਬਣਾਈ ਗਈ,
ਇਹ ਤਾਂ ਘਟਣਾ ਹੈ ਇਕ ਜੋ ਘਟਾਈ ਗਈ।
ਹਰ ਘਟਣਾ ਦਾ ਆਦਿ ਵੀ ਹੈ ਅੰਤ ਵੀ,
ਇਹ ਤੇ ਸਮਿਆਂ ਦੇ ਜ਼ੋਰ-ਏ-ਅਸਰ ਹੋਵੰਦੀ।

2.

ਰੂਹ ਕਿਸੇ ਦੀ, ਯਾਦਾਂ ਕਰਕੇ ਹੀ ਅਮਰ ਹੈ ਹੋਈ,
ਪੜਦਾਦੇ ਦੇ ਪੜਦਾਦੇ ਦੀ ਰੂਹ ਚਿਰਾਂ ਤੋਂ ਮੋਈ।
ਜਦ ਤਕ ਤੇਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਜੀਵਣ, ਤੂੰ ਜੀਦੇ ਹੈ ਰਹਿਣਾ,
ਢਾਉਣ, ਢੁਆਉਣ ਦਾ ਚੱਕਰ ਛੱਡ ਕੇ, ਮਹਿਲ ਬਣਾ ਜਾ ਕੋਈ।

3.

ਰੂਹ ਜੰਮਦੀ ਵੀ ਹੈ, ਰੂਹ ਮਰਦੀ ਵੀ ਹੈ,
ਕੋਈ ਕੋਈ ਹੀ ਹੈ ਜੋ ਅਮਰ ਹੋਵੰਦੀ।
ਇਹ ਹਵਾ ਦਾ ਹੈ ਛਿੱਦਾ ਜੋ ਬੇਨਾਮ ਹੈ।
ਅਣਬੁਝੀ ਹੀ ਰਹੀ ਤ੍ਰੇਹ ਦਾ ਅੰਜਾਮ ਹੈ।
ਇਕ ਦੇ ਬਾਅਦ ਇਕ ਇੱਛਾ ਮੰਜ਼ਿਲ ਇਹਦੀ,
ਸਿਰਫ਼ ਰਾਹਾਂ ਦੀ, ਇਹ ਹਮਸਫ਼ਰ ਹੋਵੰਦੀ।
ਇਹ ਖ਼ਲਾਵਾਂ, ਖ਼ਿਆਲਾਂ ਤੋਂ ਉਪਜੀ ਹੋਈ,
ਕਿਸੇ ਅਨਜਾਣ 'ਕਾਰਣ' ਦੀ ਸਿਰਜੀ ਹੋਈ।
ਤਨ ਬਦਨ ਦੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਲੋੜੇ ਸਦਾ,
ਕਦੀ ਨਾ-ਚਹੁੰਦਿਆਂ ਵੀ ਬੇਘਰ ਹੋਵੰਦੀ।

ਇਹ ਹੈ ਉਹ ਸਾਜ਼, ਵੱਜੋ, ਜੇ ਸੋਚੇ ਕੋਈ।
ਇਸਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿਰਲਾ ਹੀ ਸਮਝੇ ਕੋਈ।
ਇਹ ਹੀ 'ਪੱਥਰ' ਇਹ ਹੀ 'ਫਹਿਆ' ਹੋਵੇਦੀ,
ਇਹ ਹੀ 'ਸਾਬਿਰ' ਇਹ ਹੀ 'ਬੇਸਬਰ' ਹੋਵੇਦੀ।

'ਆਦਮ' ਤੇ 'ਹਵਾ' ਤੋਂ ਕਰੋੜਾਂ ਬਣੇ,
ਮੌਤ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਵੀ ਨੇ ਤਾਣੇ ਤਣੇ।
ਇਹ ਮਜ਼ਲੂਮ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਜ਼ਾਲਿਮ ਵੀ ਹੈ,
ਇਹ ਹੀ ਆਕਾ ਤੇ ਇਹ ਹੀ ਨਫ਼ਰ ਹੋਵੇਦੀ।

ਰੂਹ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕੀ? ਕੀ ਪਤਾ ਲਾਵਣਾ!
ਇਸ ਨੇ ਸੋਚਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬਦਲ ਜਾਵਣਾ।
ਪੂਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਵਿਚ ਇਹ ਇਕੱਲੀ ਨਹੀਂ,
ਆਪਣੇ ਆਪੇ ਤੋਂ ਜੋ ਬੇਖਬਰ ਹੋਵੇਦੀ।

ਇੱਛਾਵਾਂ 'ਚ ਹੁੰਦੇ ਨੇ ਸਾਹ ਏਸਦੇ,
ਆਸ ਦੇ ਆਸਰੇ 'ਤੇ ਇਹ ਤੁਰਦੀ ਫਿਰੇ
ਉਸ ਵੇਲੇ ਕਦੇ ਨਾ ਇਹ ਜੀਂਦੀ ਰਵ੍ਹੇ,
ਜਦੋਂ ਆਸ਼ਾ ਦੀ ਝੋਲੀ ਸਿਫ਼ਰ ਹੋਵੇਦੀ।

ਇਹਦਾ ਇਕ ਬੀਜ ਕਈ ਰੂਹਾਂ ਪੈਦਾ ਕਰੇ।
ਕਦੀ ਖਾਲੀ ਕਰੇ, ਕਦੀ ਖਾਲੀ ਭਰੇ।
ਤਨ ਬਦਨ ਦੇ ਬਿਨਾਂ ਵੀ ਜਦੋਂ ਰਹਿ ਸਕੇ,
ਤਾਂ ਇਹ ਉਸ ਰੋਜ਼ ਜਾ ਕੇ 'ਅਮਰ' ਹੋਵੇਦੀ।

ਰੂਹ ਸੈਭੰ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਬਣਾਈ ਗਈ।
ਇਹ ਤਾਂ ਘਟਣਾ ਹੈ ਇਕ ਜੋ ਘਟਾਈ ਗਈ।
ਹਰ ਘਟਣਾ ਦਾ ਆਦਿ ਵੀ, ਅੰਤ ਵੀ ਹੈ,
ਇਹ ਸਮਿਆਂ ਦੇ ਜ਼ੋਰ-ਏ-ਅਸਰ ਹੋਵੇਦੀ।

ਰੂਹ ਨੀਵੀਂ ਵੀ ਹੈ, ਰੂਹ ਉੱਚੀ ਵੀ ਹੈ,
ਰੂਹ ਕੂੜੀ ਵੀ ਹੈ, ਰੂਹ ਸੁੱਚੀ ਵੀ ਹੈ।
ਇਹ 'ਮਹਾਂ-ਆਤਮਾ', ਇਹ 'ਪਰਮ-ਆਤਮਾ'
ਇਹ ਨਜ਼ਾਰਾ ਤੇ ਇਹ ਹੀ ਨਜ਼ਰ ਹੋਵੇਦੀ।

ਰੂਹ ਜੰਮਦੀ ਵੀ ਹੈ, ਰੂਹ ਮਰਦੀ ਵੀ ਹੈ,
ਕੋਈ ਕੋਈ ਹੀ ਹੈ ਜੋ ਅਮਰ ਹੋਵੇਦੀ।

ਦੁਨਿਆਵੀ ਨੇਰਾ

ਰਾਤ

ਗਰਦਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਦੌੜਦੀ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਰਾਤ।
ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਵਿਹੜਿਆਂ 'ਤੇ ਆ ਕੇ ਛਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਰਾਤ। 1

ਆਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਸਾਰੇ ਪਾਸੇ ਇਹ ਹਨੇਰਾ ਪਾ ਦੇਵੇ,
ਦਿਨ ਦੇ ਨਿੱਖਰੇ ਪਲ ਛਿਨਾਂ ਨੂੰ ਆ ਕੇ ਖਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਰਾਤ। 2

ਇਸ ਨੂੰ ਆਉਂਦਿਆਂ ਦੇਖ ਕੇ, ਪੰਛੀ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਪਰਤਦੇ,
ਆਪਣੇ ਜੀਆ-ਜੰਤ ਦਾ ਚੇਤਾ ਕਰਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਰਾਤ। 3

**ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਲਹਿਣ ਤਕ, ਕੰਮ ਕਰ ਕੇ ਥੱਕੇ ਹੋਇਆਂ ਨੂੰ,
ਚਾਰ ਪਹਿਰ ਆਰਾਮ ਦੀ ਨੀਂਦੇ ਸੁਲਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਰਾਤ। 4**

**ਗਹਿਰੀ ਨੀਂਦ ਨੂੰ ਮਾਣ ਕੇ ਜਦ ਜਾਗ ਸਾਡੀ ਖੁਲ੍ਹਦੀ,
ਸਭ ਥਕੇਵੇਂ ਲਾਹ ਕੇ, ਨੌ-ਬਰ-ਨੌ ਬਣਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਰਾਤ। 5**

ਚੋਰਾਂ, ਯਾਰਾਂ, ਉੱਲੂਆਂ, ਚਮਗਿੱਦਤਾਂ ਦੇ ਵਾਸਤੇ,
ਨੇਰਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚ ਵੀ ਇਕ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਰਾਤ। 6

ਪੁੱਧ ਦੇ ਰਥ ਦੀ ਗਰਦ ਵਿਚ, ਜੋ ਸਿਤਾਰੇ ਗੁੰਮ ਗਏ,
ਭਾਲ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਫਿਰ ਸਾਨੂੰ ਦਿਖਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਰਾਤ। 7

ਰਾਤ ਨਾ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਕਿੱਥੇ ਦਿਸਣੇ ਸੀ ਤਾਰੇ ਤੇ ਚੰਨ!
ਕਿੰਨੇ ਵੱਡੇ ਗਿਆਨ ਦੇ ਦੀਵੇ ਜਗਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਰਾਤ! 8

ਜਾਣ ਸਕੇ ਅੱਜ ਤਾਈਂ ਨਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੂਲ ਨੂੰ,
ਐਸੇ ਅਣਹੋਂਦੇ ਕਈ ਸੁਪਨੇ ਤਕਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਰਾਤ। 9

ਭਿੰਨੀ ਭਿੰਨੀ ਆਣ ਕੇ ਜਦ ਵਾਅ-ਪੁਰੇ-ਦੀ ਰੁਮਕਦੀ,
ਪਿਆਰ ਤੇ ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਇਕ ਸੁਰ ਹਿਲਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਰਾਤ। 10

ਇਕ ਸੁਹਾਗਣ, ਜੋ ਛੁਪੀ ਹੈ, ਕੰਜ-ਕੁਆਰੇ ਘੁੰਡ ਵਿਚ,
ਮਲਕੜੇ ਜਿਹੇ ਓਸ ਤੋਂ ਪਰਦਾ ਉਠਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਰਾਤ। 11

ਮਖਮਲੀ ਹਰਿਆਵਲਾਂ ਦੀ ਸਰਦ ਸੁਹਣੀ ਸੇਜ 'ਤੇ,
ਚਿੱਟੇ ਚਿੱਟੇ ਤ੍ਰੇਲ ਦੇ ਮੋਤੀ ਵਿਛਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਰਾਤ। 12

ਤੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੋਲ ਦੇ ਮੋਤੀ ਕਹੇਂ, ਮੋਤੀ ਨਹੀਂ,
ਬਿਰਹਣਾ ਦੇ ਨਾਲ ਬਹਿ, ਹੰਝੂ ਵਹਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਰਾਤ। 13

ਇਹ ਜਦੋਂ ਖਾਮੋਸ਼ ਹੈ, ਉਦਾਸ ਹੈ, ਸੁੰਨਸਾਨ ਹੈ,
ਵਿੱਛੜੇ ਹੋਇਆਂ ਦੇ ਮਨੀਂ, ਤੂਫਾਨ ਚਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਰਾਤ। 14

ਫਿਰ ਪੁਰਾਣੇ ਦਰਦ ਨੂੰ ਕੁਝ ਤਾਜ਼ਗੀ ਦੇਵਣ ਲਈ,
ਰਾਤ-ਦੀ-ਰਾਣੀ ਤੋਂ ਲੈ ਮਹਿਕਾਂ ਖਿੰਡਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਰਾਤ। 15

ਇਹ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਖਤਮ ਹੋਈ, ਨਾ ਕਦੇ ਇਹ ਹੋਵਣੀ,
ਓਧਰੋਂ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਏਧਰ ਫੇਰ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਰਾਤ। 16

ਦੋਸਤੋ ਇਸ ਰਾਤ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਕਹੋ, ਮਾੜਾ ਕਹੋ,
ਜੋ ਵੀ ਇਸ ਤੋਂ ਬਣ ਸਕੇ, ਉਹੀਓ ਬਚਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਰਾਤ। 17

ਅੰਤਿਕਾ

ਗਹਿਰੇ ਦਿਲਾਂ ਦੇ ਵਲਵਲੇ, ਜਾਣੇ ਨਾ ਜਾਣਗੇ,
ਕੁਝ ਰਾਜ਼, ਚਿਹਰਿਆਂ ਤੋਂ ਪਛਾਣੇ ਨਾ ਜਾਣਗੇ।

ਪੁੰਧਲਾ ਜਿਹਾ ਹੈ ਪਿੱਛਾ, ਅੱਗਾ ਵੀ ਸਾਫ਼ ਨਾ,
ਨਿਸਚਿਤ ਹੋਏ ਟਿਕਾਣੇ¹, ਠਾਣੇ² ਨਾ ਜਾਣਗੇ।

ਪਰਦਾ ਰਹੇਗਾ, 'ਖੇਲ'³ ਦੇ ਪਹਿਲੋਂ ਤੇ ਬਾਅਦ ਵੀ,
ਮੰਜ਼ਿਲ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਵੀ ਪਛਾਣੇ ਨਾ ਜਾਣਗੇ।

1 ਮੰਜ਼ਿਲ

2 ਧਾਰਨਾ

3 ਨਾਟਕ

ਜਦੋਂ ਖੁਰਕ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੱਥ ਅਤੇ ਖੁਰਕ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਇਕੋ ਸਰੀਰ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੋਣ ਤਾਂ ਖੁਰਕਣ ਵਾਲਾ ਹੱਥ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਸਹੀ ਥਾਂ ਉੱਤੇ ਜਾ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਅਨੇਕਾਂ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਮਨ ਚਾਹਿਆ ਕਤਰਾ ਲੱਭ ਲਵੇ।

ਸਬੱਬ ਨਾਲ

ਸਬੱਬ ਨਾਲ ਮੈਂ ਏਧਰੋਂ ਲੰਘ ਰਿਹਾ ਸਾਂ,
ਇਹ ਸੋਚੀ ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੀ ਜਾਵਾਂ।
ਬੜੇ ਹੀ ਅਨਿਚਿਤ, ਵਸੀਅ ਰਾਹ ਮੇਰੇ,
ਮੈਂ ਫਿਰ ਏਸ ਪਾਸੇ ਨੂੰ ਆਵਾਂ ਨਾ ਆਵਾਂ।

ਸਮਾਨਅੰਤਰ ਹੈ ਰੂਹਾਂ ਦਾ ਪੈਂਡਾ,
ਮੰਨਿਆਂ, ਕਿ 'ਇਕ-ਹੋਂਦ' ਨਾ ਹੋਣ ਦੇਵੇ,
ਏਨਾ ਹੀ ਕਾਫ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਥ ਮਿਲਿਆ,
'ਉਸ' ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਵੀ ਇਹ ਲੱਗੇ ਸੁਖਾਵਾਂ।

ਅਨੇਕਾਂ ਸਮੁੰਦਰਾਂ 'ਚ ਕਤਰਾ ਗਵਾਚਾ,
ਕੋਈ ਲੈਣਾ ਚਾਹਵੇ ਤਾਂ ਕਿੰਜ ਲੈ ਸਕੇਗਾ?
ਅਜੇ ਤਕ ਬਣੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹਨ ਜੋ ਸ਼ਾਇਦ,
ਉਹ ਉੱਤਰ, ਭਲਾ ਮੈਂ ਕਿਥੋਂ ਲਿਆਵਾਂ!

ਜਦੋਂ 'ਮੈਂ' ਨਾ ਹੋਵਾਂ ਅਤੇ 'ਤੂੰ' ਨਾ ਹੋਵੇਂ,
ਐਸੀ ਜੇ ਅਣਹੋਂਦ 'ਇਕ' ਹੋ ਸਕੇ ਤਾਂ,
ਲੱਖਾਂ ਸਮੁੰਦਰਾਂ 'ਚੋਂ ਮਨ ਚਾਹਿਆ ਕਤਰਾ,
ਐ 'ਪ੍ਰੀਤਮ'! ਮੈਂ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਝੋਲੀ 'ਚ ਪਾਵਾਂ।